

Národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů

listopad 2022
Praha

Poděkování:

Poděkování patří všem, kteří se podíleli na přípravě tohoto dokumentu, který vznikl v rámci Koncepce rozvoje knihoven na léta 2021-2027, za spolupráce pracovní skupiny pro prioritu III. Digitální fondy a služby a za přispění všech, kteří se zúčastnili dotazníkových šetření.

1. Úvod	3
2. Národní strategické dokumenty pro digitalizaci knihovních fondů	4
2.1 Vláda České republiky	4
2.2 Ministerstvo kultury	4
2.3 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	5
2.4 Kraje	6
3. Systém knihoven v České republice	7
3.1 Typy knihoven v České republice	7
3.2 Typologie dokumentů v knihovních fondech	10
4. Základní teze národní strategie	12
4.1 Cíle digitalizace knihovních fondů v České republice	12
4.2 Registr digitalizace	13
4.3 Digitální knihovny a jiné prezentační softwary	15
4.4 Česká digitální knihovna a Manuscriptorium	16
5. Současný stav digitalizace knihovních fondů v České republice	18
5.1 Interní digitalizační pracoviště knihoven a institucí	18
5.1.1 Národní knihovna České republiky a Moravská zemská knihovna v Brně	18
5.1.2 Krajské digitalizační jednotky	19
5.1.3 Knihovna Akademie věd	25
5.1.4 Městská knihovna v Praze	25
5.1.5. Vybrané interní digitalizační jednotky ve specializovaných knihovnách a dalších paměťových institucích	26
5.2 Digitalizace pomocí externích subjektů	28
6. Kritéria výběru dokumentů na digitalizaci	30
7. Návrhy postupů pro jednotlivé typy knihoven v oblasti digitalizace	33
8. Závěr	40
9. Přílohy	43

1. Úvod

Národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů byla vytvořena v rámci *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030* (dále jen „Koncepce“), konkrétně je úkolem č. 45 v III. oddílu Koncepce s názvem *Knihovny jako správci kulturního a znalostního bohatství*.

Jedním z hlavních poslání knihoven v České republice je zajištění trvalého uchování a zpřístupnění knihovních fondů. Toto uchování a zpřístupnění se týká nejen tradičních fyzických dokumentů, ale i neustále se zvyšujícího počtu digitálních dat, ať již ve formě digitalizovaných fyzických, nebo e-born dokumentů. Mezi hlavní strategické cíle Koncepce v III. oddíle proto patří tyto body:

- Knihovny shromažďují, dlouhodobě uchovávají a **přívětivě zpřístupňují různé formy kulturního obsahu** v analogové i **digitální formě**;
- **Data knihoven** jsou bezplatně sdílána v systémech otevřených dat a **jsou v digitálním prostředí systematicky propojována**;
- Knihovny **dosahují maximální ekonomické efektivity poskytovaných služeb** zejména **důslednou kooperací** a sdílením činností;
- Knihovny spolupracují s komerčním sektorem, podporují otevřená řešení, transfer technologií a inovace v návaznosti např. na Národní strategii umělé inteligence v ČR;
- Knihovny jsou připojeny k vysokorychlostnímu internetu.¹

Národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů se primárně zaměřuje na tituly vydané po roce 1801 (s přesahy do historických fondů) a nedává si za cíl zobrazit celý proces digitalizace. Jejím účelem je popsat systém knihoven v České republice a typy dokumentů, které uchovávají, představit současný stav digitalizace knihovních fondů, jmenovat strategické dokumenty, jež digitalizaci fondů zmiňují, charakterizovat možnosti výběru dokumentů na digitalizaci u jednotlivých typů knihoven a navrhnout možnosti dalšího postupu digitalizace českého kulturního dědictví uloženého v knihovnách a dalších paměťových institucích.

¹ [Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030](#), s. 35.

2. Národní strategické dokumenty pro digitalizaci knihovních fondů

Veškeré činnosti knihoven jsou v České republice upraveny speciální legislativou. Základním předpisem je zákon č. 257/2001 Sb., zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb² (dále jen „knihovní zákon“). Česká legislativa se skládá ještě z dalších zákonů, kterými se knihovny řídí.³ V rámci digitalizace je důležitým předpisem také zákon č. 121/2000 Sb., zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, především §37 knihovní licence.⁴

2.1 Vláda České republiky

Digitalizace kulturního dědictví České republiky je zakotvena v několika základních dokumentech vydaných vládou České republiky. Zastřešujícím strategickým dokumentem je v současné době *Národní politika výzkumu, vývoje a inovací České republiky (2021+)* obsahující 5 strategických cílů vycházejících z klíčových oblastí a 28 opatření k jejich realizaci.⁵ V rámci tohoto dokumentu jsou například zmiňovány i priority *Národní strategie otevřeného přístupu ČR k vědeckým informacím na léta 2017-2020*,⁶ která digitalizaci, včetně otevřeného přístupu k vědeckým informacím a uchovávání digitálních vědeckých dat v digitálních archivech, řeší jako jeden ze svých základních bodů.

Dále je třeba zmínit program *Digitální Česko*, jenž je souborem několika koncepcí a implementačních plánů, které zajišťují předpoklady dlouhodobé prosperity České republiky v dynamicky se rozvíjejícím digitálním prostředí. Program se dělí na tři základní pilíře – *Česko v digitální Evropě*, *Informační koncepce České republiky 2020* a *Koncepce Digitální ekonomika a společnost*. V části *Informační koncepce ČR 2020* je jedním z dílčích cílů digitalizace dosud nedigitalizovaného obsahu důležitého pro podporu konkurenceschopnosti a rozvoj eGovernment služeb pro veřejnost, kde je přímo zmiňován knihovní fond.⁷

2.2 Ministerstvo kultury

² [Knihovní zákon 257/2001 Sb. a návazné prováděcí předpisy.](#)

³ Souhrnně označeno například zde: https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod.

⁴ [Autorský zákon 121/2000 Sb.](#)

⁵ Dostupné z: <http://vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=913172&ad=1&attid=913186>.

⁶ Dostupné z: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=876326>.

⁷ Informační koncepce České republiky 2020. Koncepční materiály | Digitální Česko. Digitální Česko [online]. Praha: Digitální Česko, 2021 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.digitalnicesko.cz/koncepcni-materialy/>.

Digitalizace knihovních fondů je nejčastěji akcentována ve strategických dokumentech a metodických pokynech Ministerstva kultury. Zmíněna již byla *Koncepce*, která je pro oblast knihovnictví jedním z nejdůležitějších dokumentů. Dalším je *Státní kulturní politika na léta 2015-2020 (s výhledem do roku 2025)*, jejíž plán implementace podporuje jak digitalizaci samotnou, tak i trvalé uchování digitalizovaných dokumentů.⁸ V průběhu roku 2021 byla vydána *Státní kulturní politika na léta 2021-2025*, která digitalizaci v kulturních institucích pojímá jako účinnou péči o kulturní dědictví, a rovněž podporuje možnosti propojení kulturního a kreativního sektoru v této oblasti.⁹

Dalším z důležitých strategických dokumentů, o který je možné se opřít, je *Integrovaná strategie podpory kultury do roku 2020*.¹⁰ Ta odkazuje i na dokument *Strategie Evropa 2020 - Digitalizace kulturního obsahu*, ve které je přímo zmiňována jak digitalizace kulturního obsahu, udržování a využívání nástroje Registru digitalizace, tak stanovení pravidel spolupráce knihoven různých úrovní a dalších paměťových institucí.¹¹

Digitalizací sbírek, kam spadají například exlibris, pohlednice, tiskoviny, plakáty a letáky, se zabývá *Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015-2020*.¹² O digitalizaci uměleckých děl, například ve formě divadelních fotografií, audiovizuálních dokumentů nebo zvukových záznamů, pojednává také *Koncepce podpory umění na léta 2015–2020*.¹³

2.3 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Podporu digitalizace vzdělávací nabídky vysokých škol zmiňuje *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016–2020*.¹⁴ V roce 2021 vydalo MŠMT *Strategický záměr ministerstva pro oblast vysokých škol na období od roku 2021*, ve kterém Ministerstvo slibuje

⁸ Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-na-leta-2015-2020-2612.html>.

⁹ Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html>.

¹⁰ Dostupné z: https://www.mkcr.cz/assets/op-lzz/INTEGROVANA_STRATEGIE_PODPORY_KULTURY_DO_ROKU_2020.pdf.

¹¹ Strategie Evropa 2020 - Digitalizace kulturního obsahu. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/strategie-evropa-2020-digitalizace-kulturniho-obsahu-831.html>.

¹² Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republice-1594.html>.

¹³ Koncepce podpory umění v České republice na léta 2015 až 2020. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-podpory-umeni-v-ceske-republice-na-leta-2015-az-2020-1279.html>.

¹⁴ Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016 – 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer?lang=1>.

podporu budování infrastruktury pro interaktivní metody vzdělávání a integraci studujících.¹⁵ Dokument se nezabývá přímo digitalizací knihovních fondů, ale podporuje zajištění rozvoje infrastrukturních služeb zahrnující vyhledávání, ukládání a sdílení vědeckých výsledků, který by měl spočívat ve vytvoření centrální platformy obsahující všechny druhy informačních zdrojů informačních center, knihoven všech výzkumných a akademických institucí a rovněž knihoven s celostátní působností.

2.4 Kraje

Národní strategickým dokumentem v oblasti regionálního rozvoje je *Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+*, jejíž akční plán shrnuje strategické cíle, specifické cíle a typová opatření strategie.¹⁶ Mezi ně je zahrnuto například digitální vzdělávání. Digitalizaci jakožto součást ochrany a zachování kulturních památek přímo zmiňují strategie jednotlivých krajů, například Pardubického,¹⁷ Moravskoslezského.¹⁸ Pro kraje byl Asociací krajů České republiky v předchozích letech vytvořen strategický dokument s názvem *Strategie rozvoje informačních a komunikačních technologií (ICT) regionů ČR v letech 2013-2020*, jedním z jehož strategických bodů je i Ochrana a zpřístupnění duševního vlastnictví.¹⁹

¹⁵ Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/55003_1_1/.

¹⁶ https://mmr.cz/getmedia/e41863fd-e332-4804-9f4b-c8c676f245d4/AP_SRR_21-22.pdf.aspx?ext=.pdf.

¹⁷ <https://www.pardubickykraj.cz/viewDocument.aspx?document=65327>.

¹⁸ https://www.msk.cz/cs/temata/cestovni_ruch/strategie-rozvoje-moravskoslezskeho-kraje-2019_2027-1291/.

¹⁹ https://www.kr-vysocina.cz/assets/File.ashx?id_org=450008&id_dokumenty=4050426.

3. Systém knihoven v České republice

3.1 Typy knihoven v České republice

Systém knihoven v České republice je rozčleněn podle knihovního zákona²⁰ na tyto typy:

- Národní knihovna České republiky (dále jen „NK ČR“), Moravská zemská knihovna v Brně (dále jen „MZK“), Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana;
- Krajské knihovny, zřízené příslušným orgánem kraje;
- Základní knihovny, zřízené příslušným orgánem obce;
- Specializované knihovny.

Všechny knihovny zapsané v evidenci Ministerstva kultury ČR²¹ by měly dle knihovního zákona poskytovat veřejné knihovnické a informační služby zaručující rovným přístup všem bez rozdílu.²²

Pro potřeby národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů je členění jednotlivých typů knihoven rozděleno podle toho, zda knihovny mají potenciál zapojit se do digitalizace knihovních fondů v České republice nebo jsou již do procesu digitalizace zapojeny, a to následovně:

- Veřejné knihovny – Národní knihovna České republiky, Moravská zemská knihovna v Brně;
- Veřejné knihovny – krajské knihovny, zřízené příslušným orgánem kraje;
- Veřejné knihovny – základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí;
- Specializované knihovny umístěné ve veřejných objektech²³;
- Knihovny Akademie věd;
- Vysokoškolské knihovny;
- Knihovny muzeí a galerií;
- Archivní knihovny.

Dle statistik Knihovnického institutu NK ČR bylo v roce 2021 v provozu 13 krajských knihoven, 91 specializovaných knihoven ve veřejných objektech, dále 60 knihoven vedených souhrnně pod Akademií věd, 234 muzejních a galerijních knihoven, 68 vysokoškolských knihoven a v neposlední řadě do statistik patří Národní knihovna České republiky a Moravská

²⁰ [Knihovní zákon](#), čl. § 3 Systém knihoven.

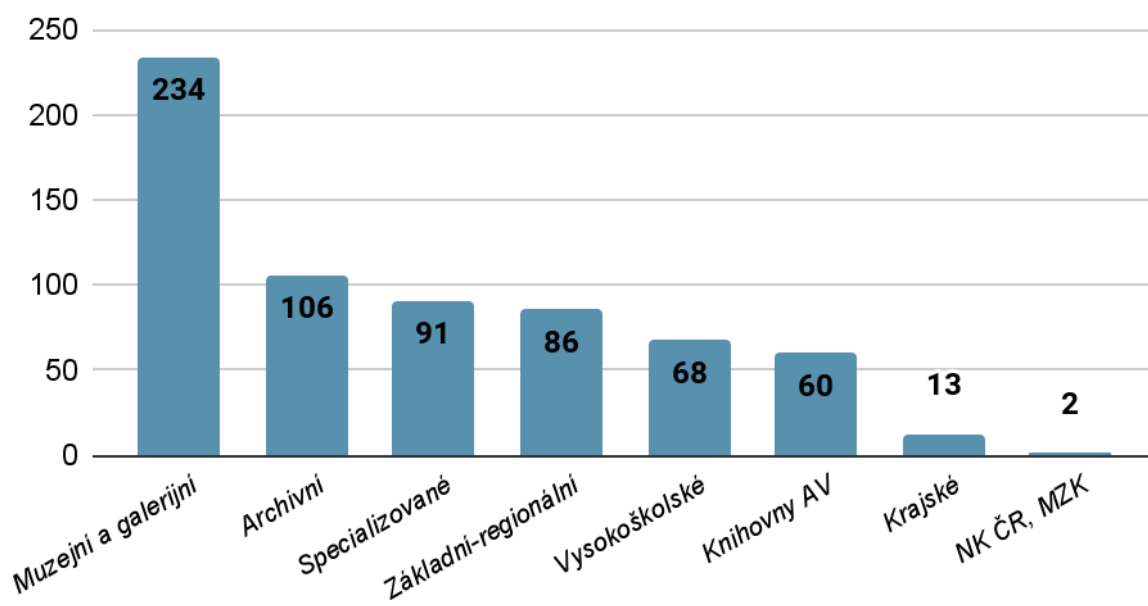
²¹ [EVIDENCE KNIHOVEN, adresář knihoven evidovaných Ministerstvem kultury a související informace.](#)

²² [Knihovní zákon](#), čl. § 2, odst. a); čl. § 5, odst. 1).

²³ Specializované odborné knihovny, které jsou podle knihovního zákona.

zemská knihovna v Brně.²⁴ Co se týče počtu základních knihoven, které jsou pověřené výkonem regionálních funkcí, a archivních knihoven zřízených při archivech, oficiální počty nejsou Knihovnickým institutem NK ČR napřímo sledovány. Podle archivní sítě²⁵ je k prosinci 2021 na území České republiky zřízeno 137 veřejných a soukromých archivů, jež mají v provozu 106 knihoven.²⁶ Základních knihoven pověřených výkonem regionálních funkcí bylo dle statistik Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (NIPOS) z roku 2020 v provozu 86.²⁷

Počet knihoven v roce 2021

Co se týče objemu knihovních fondů, největší množství svazků mají ve svých fondech k dispozici NK ČR, MZK a krajské knihovny (pro rok 2021 to bylo souhrnně 27 198 tisíc knihovních jednotek), dále základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí (12 076 tisíc), vysokoškolské knihovny (11 382 tisíc), knihovny muzeí a galerií (9 126 tisíc), specializované knihovny ve veřejných objektech (6 942 tisíc) a dále knihovny Akademie věd (4 047 tisíc). Co se týče archivních knihoven, opět není možné se opřít o oficiální statistické údaje, a proto je tento údaj převzatý z průzkumu knihovních katalogů jednotlivých archivních

²⁴ [Přehled vybraných ukazatelů některých sítí knihoven v ČR \(od r. 1993\).](#)

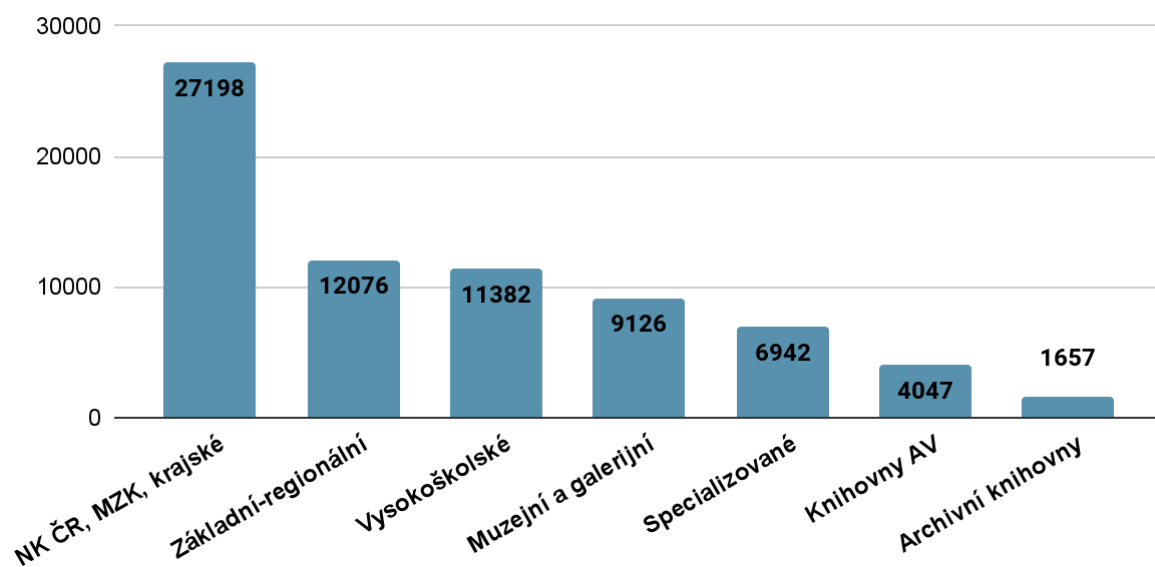
²⁵ <https://www.mvcr.cz/clanek/archivy-a-archivalie.aspx>.

²⁶ Dle průzkumu webových stránek jednotlivých archivů.

²⁷ https://www.statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2020/12/Statistika_2019_KNIHOVNY.pdf.

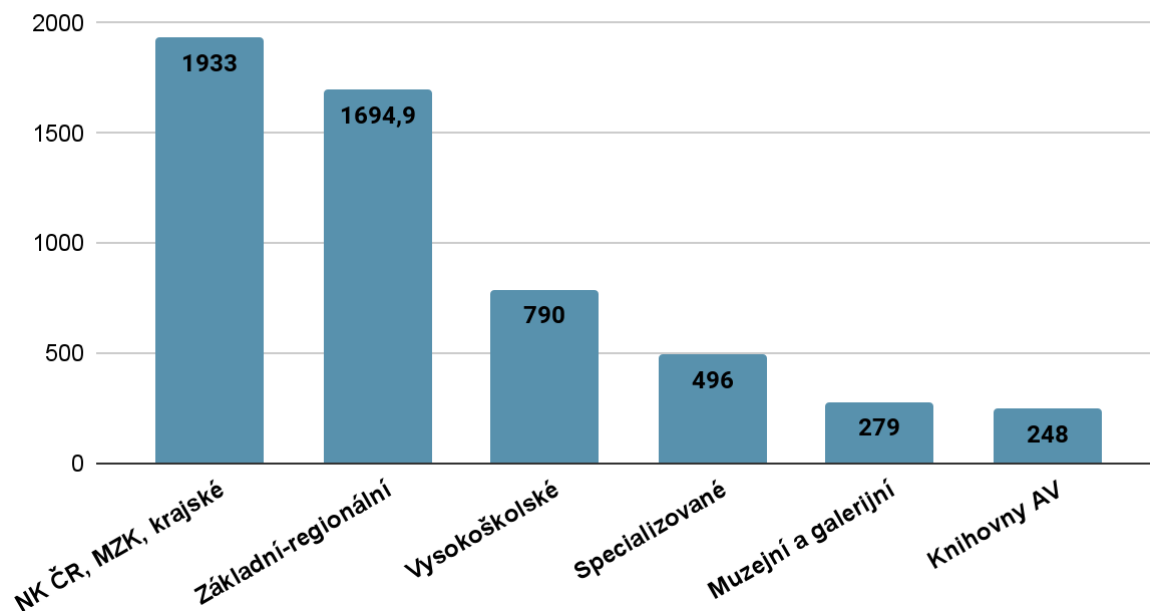
knihoven, přičemž ne ve všech případech možné získat počet knihovních jednotek. Podle průzkumu z prosince 2021 se v archivních knihovnách prokazatelně nacházelo 1 657 tisíc knihovních jednotek.

Počet knihovních fondů podle typu knihoven (v tisících) v roce 2021

Pro potřeby národní strategie digitalizace je nutné rovněž sledovat počet zaměstnanců v jednotlivých knihovnách. Největší počet zaměstnanců pracuje v krajských knihovnách společně s Národní knihovnou ČR a Moravskou zemskou knihovnou v Brně (dohromady 1933 zaměstnanců pro rok 2021), dále v základních knihovnách, které jsou pověřené regionální funkcí (celkem 1694,9 pracovníků), následují vysokoškolské knihovny s 790 zaměstnanci, veřejné specializované knihovny (496), knihovny muzeí a galerií (279) a nakonec knihovny Akademie věd s 248 zaměstnanci. Počet zaměstnanců v archivních knihovnách opět nelze vzhledem k chybějícím statistickým údajům určit.

Počet zaměstnanců v roce 2021

3.2 Typologie dokumentů v knihovních fondech

Dokumenty, které knihovny i další paměťové instituce uchovávají ve svých fondech, je možné dělit na základě různých kritérií, například dle způsobu záznamu (na písemné, obrazové, zvukové, audiovizuální, strojem čitelné – elektronické či digitální dokumenty), dle odvozenosti obsahu (primární, sekundární a terciární), dle kontinuity (periodické a neperiodické dokumenty) nebo podle míry zveřejnění (zveřejněné, nezveřejněné, interní).²⁸

V knihovnách jsou dokumenty typologicky tříděny při vytváření jejich bibliografického záznamu. Klasifikování těchto dokumentů představuje kombinaci výše uvedených kritérií, přičemž nejčastěji se používá členění na knihy (tištěné monografie), seriály, periodika (pokračující zdroje), mapy (kartografické dokumenty), grafiky, zvukové záznamy, hudebniny, videodokumenty, mikrodokumenty, články, elektronické zdroje, rukopisy, staré tisky a historické mapy.²⁹

²⁸ MATUŠÍK, Zdeněk, JONÁK, Zdeněk. Dokument. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000502&local_base=KTD.

²⁹ Toto rozdělení bylo převzato z výroční zprávy NK ČR z roku 2021. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/vz2021.pdf>.

Pro potřeby národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů jsou dokumenty rozděleny dle členění české národní bibliografie (dále jen „čnb“)³⁰, a to následovně:

- Knihy (kód v knihovním systému: BK)
- Pokračující zdroje (SE)
- Grafika (GP)
- Hudebniny (MU)
- Zvukové záznamy (AM)
- Kartografické dokumenty (MP)
- Videodokumenty (VM)³¹

³⁰ Česká národní bibliografie Národní knihovna České republiky. Národní knihovna České republiky [online]. Praha: Národní knihovna České republiky, © 2012 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <http://text.nkp.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/zpracovani-fondu/ceska-narodni-bibliografie>.

³¹ Číslo čnb je přidělováno i elektronickým dokumentům (EZ), které byly ze strategie kvůli své povaze vzniku již v elektronické podobě vyřazeny.

4. Základní teze národní strategie

4.1 Cíle digitalizace knihovních fondů v České republice

Cíle digitalizace knihovních fondů v České republice se různí podle toho, zda jde o novodobé či historické fondy. V případě novodobých fondů je nejobecnějším záměrem zpracování národní produkce a bohemikálních dokumentů v tom nejširším smyslu. Zpracovávat by se měly tituly vydané na území současné České republiky, napsané českým autorem, v českém jazyce nebo zabývající se Českou republikou, potažmo historickými českými zeměmi. Tyto dokumenty by měly mít přidělený unikátní identifikátor v podobě čísla čnb, které se dává všem veřejným bohemikálním dokumentům vydaným na území ČR od roku 1801. Některé novodobé dokumenty vybírané na digitalizaci číslo čnb mít nemohou, a to zejména v případech, kdy se jedná o tzv. šedou literaturu (nepublikované vysokoškolské a habilitační práce, výroční zprávy institucí a škol, katalogy a programy veletrhů a festivalů, katalogy aukcí, katalogy výstav, které nejsou distribuovány prostřednictvím knižního trhu, divadelní programy, komerční katalogy, firemní adresáře a seznamy, inventáře apod.) nebo o dokumenty, které jsou bohemikální, ale byly vydány mimo území České republiky.³² Důležitým předpokladem pro digitalizaci je také kvalitně zpracovaný katalogizační záznam, který zahrnuje nejen popisné a věcné údaje, ale rovněž definuje typ dokumentu.

V případě historických dokumentů (rukopisy, staré tisky, inkunábule, historické mapy, listiny, atlasy, popřípadě jiné typy dokumentů), které mají knihovny a paměťové instituce ve svých fondech, se situace může lišit. Dle knihovního zákona se jedná o dokumenty, které byly vydány do roku 1860,³³ ale každá instituce může mít hranici mezi historickými a novodobými fondy rozdělenou jiným datem, nejčastěji rokem 1800, neboť dokumentům vydaným do tohoto roku nejsou přidělována čísla čnb. U části historických dokumentů (zejm. u rukopisů, inkunábulí a starších tisků s dobou vzniku do poloviny 17. století) se pro existenci množství variant každý fyzický dokument považuje za jedinečný, byť může být stejný titul obsažen i v jiném fyzickém dokumentu. Při digitalizaci novějších starých tisků (1651-1800) mohou knihovny postupovat jinak. Například Moravská zemská knihovna v Brně bibliograficky zpracovává exemplářově všechny staré tisky do roku 1800, ale při katalogizaci se snaží doplňovat i odkazy na již jinde ve světě digitalizované exempláře stejného vydání. Při výběru

³² LICHTENBERGOVÁ, Edita. Deset let s číslem ČNB. [online prezentace]. 2019 [cit 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.caslin.cz/caslin/dokumenty/rok-2019/lichtenbergova-cnb>.

³³ [Knihovní zákon](#) § 2, odst. e).

rovněž zohledňují dokumenty z logických celků (například kramářské písně, prvotisky nebo hudebniny). V Národní knihovně ČR jsou při výběru k digitalizaci u dokumentů vydaných v 17. a 18. století prioritizovány ty dokumenty, které mají rukopisné poznámky a provenienčních či jiné znaky, které jednotlivé fyzické dokumenty odlišují. Co se týče obecného cíle digitalizace tohoto typu dokumentů, mělo by dojít ke kompletnímu zpracování všech svazků, které jsou uloženy v knihovnách a paměťových institucích v České republice, neboť se při výběru na digitalizaci postupuje pro starší období exemplářově (od unikátnějších k méně vzácným dokumentům), pro mladší jak titulově, tak exemplářově.

4.2 Registr digitalizace

Kooperační nástroj Registr digitalizace (dále jen „RD“) byl vyvinut společně Národní knihovnou ČR, Moravskou zemskou knihovnou v Brně a Knihovnou Akademie věd, v.v.i. v rámci projektu VaV MK ČR, který byl realizován v letech 2008–2011. Původně byl tento nástroj vyvíjen pro evidenci postupu digitalizace těchto tří knihoven, postupně se však jeho využití rozšířilo a stal se národním registrem digitalizovaných dokumentů. Jeho účelem je evidence dokumentů, které knihovny, paměťové a výzkumné instituce nebo vysoké školy zdigitalizovaly, právě digitalizují či digitalizovat plánují. Hlavním smyslem používání tohoto nástroje je zamezení vytváření duplicit při výběru dokumentů pro digitalizaci. To tento systém řeší pomocí kontroly ččnb, ISSN, ISBN, autora, názvu titulu a roku vydání, která automaticky probíhá při importu jednotlivých titulů do RD. Pokud je u těchto identifikátorů zjištěna duplicita, kontaktní osobě přijde e-mail s výsledky importu, kde je tato pravděpodobná duplicita vyznačena. Poté záleží na jednotlivých institucích, zda tuto případnou duplicitu překonají (například kvůli špatné kvalitě digitalizátu již digitalizovaného titulu) nebo ne.

Důležité je rovněž to, zda je daný titul již digitalizovaný nebo je k digitalizaci pouze připravený. Dokumenty, které jsou v systému evidovány, jsou totiž v RD označovány třemi příznaky: *plánovaná digitalizace*, *ve zpracování* a *dokončeno*, přičemž u příznaku *dokončeno* by se do RD k záznamu mělo přidat i URL na digitalizovaný dokument. Pokud je však titul k digitalizaci pouze připraven, je možné, že instituce, která má daný titul zarezervovaný, ho ještě nedigitalizovala, a instituce se tak případně mohou domluvit na spolupráci při digitalizaci, která je vítána například u vícesvazkových monografií nebo periodik. V současné době do Registru digitalizace aktivně přispívá 35–40 institucí.

Registr digitalizace je společně s přidělovaným číslem čnb pomocným ukazatelem pro kvantifikování počtu bohemikálních dokumentů, které je třeba v rámci digitalizace v ČR

zdigitalizovat. K 30. 4. 2022 bylo v databázi České národní bibliografie přiděleno 1 205 107 čnb, z toho 965 245 knih (BK), 49 150 pokračujících zdrojů (SE), 78 086 grafik (GP), 58 132 hudebnin (MU), 25 120 zvukových dokumentů (AM), 16 674 kartografických dokumentů (MP), 12 535 elektronických dokumentů (EZ) a 165 videodokumentů (VM), přičemž roční přírůstek za rok 2021 činil více než 22 tisíc přidanych čnb u všech typů dokumentů. V dalších letech se dá očekávat roční nárůst o cca 23–24 tisíc čnb (odhadem 19 000 BK, 330 SE, 3 000 GP, 150 MU, 1 000 AM, 700 MP, 150 VM).

V Registru digitalizace bylo k 30. 4. 2022 nahlášeno 326 130 BK, 61 041 SE³⁴, 984 GP, 4 105 MU, 2 995 AM, 37 794 MP³⁵ a 161 745 rukopisů a starých tisků – jedná se o součet svazků, které jsou v RD dokončené, ve zpracování nebo na digitalizaci plánované.

Typ dokumentu	čnb 2022 Duben	čnb 2021 Duben	RD 2022 Duben	RD 2021 Duben	Zdigitalizováno duben 2021- 2022
BK	965 245	947 617	326 130	313 667	12 463
SE tituly	49 150	48 526	8 500	chybí údaj	/
SE svazky	-	-	61 041 ³⁶	59 337	1 704
GP	78 086	76 958	984	968	16
MU	58 132	57 421	4 105	3 784	321
AM	25 120	24 184	2 995	2 884	111
MP	16 674	15 741	37 794	37 498	296

³⁴ Počítají se do nich i ty pokračující zdroje, kterým se čnb nepřidává – výroční zprávy, šedá literatura apod. V případě periodik se navíc v RD započítávají do celkové statistiky knihovní jednotky a ne počet titulů jako je to v případě ostatních typů dokumentů. V současné době je do RD nahlášeno přibližně 8 500 titulů periodik, které jsou buď kompletně zdigitalizované, nebo rozpracované.

³⁵ Rozdíl mezi přidělenými čnb ve formátu MP a zpracovanými MP v RD může být dán rozdílnou katalogizační politikou v různých časových obdobích, kdy většina kartografických dokumentů je zpracována pod formátem dokumentu MP, ale reálně se jedná o BK.

³⁶ Počítají se i tituly, které byly nahlášeny jako celek, ne po jednotlivých ročnících/svazcích.

EZ	12 535	12 368	/	/	/
VM	165	160	/	/	/

Statistiky zpracovaných dokumentů sledované v Registru digitalizace mezi dubnem 2021–2022 ukazují, že v tomto období instituce nejčastěji digitalizovaly knihy (BK), dále byly zdigitalizovány svazky u seriálových záznamů (SE), méně hudebniny (MU), mapy (MP) a zvukové dokumenty (AM), nejméně pak grafiky (GP). Tyto statistiky podporují dlouhodobý trend, ve kterém se digitalizující instituce zaměřují na ty nejběžnější typy dokumentů, tedy knihy a periodika, jejichž digitalizace je nejjednodušší a má jednoznačně definované standardy.³⁷

4.3 Digitální knihovny a jiné prezentační softwary

Digitalizovaná data jsou zpřístupňována v digitálních knihovnách jednotlivých knihoven a paměťových institucí, přičemž největší zastoupení má v České republice open-source software Kramerius. V listopadu 2022 je v provozu 42 Krameriiů.³⁸ Až na jednu výjimku jsou všechny tyto softwary provozovány ve verzi 5 (dle Registru Krameriiů³⁹), některé instituce v současné době začaly instalovat i novou verzi 7. V tomto registru je možné dohledat nejen informace o tom, kolik stránek či titulů daná digitální knihovna obsahuje, ale rovněž jaké typy dokumentů jsou v ní uchovávány, případně kdy došlo k přidání posledního digitálního dokumentu do Krameria nebo jak se vyvíjí počet dokumentů v daném Krameriu v čase.

Dále jsou data prezentována v digitálních repozitářích, což platí především pro jednotlivé fakulty vysokých škol (například Digitální repozitář Univerzity Karlovy vystavující především závěrečné kvalifikační práce⁴⁰), v digitálních badatelkách nebo eBadatelkách, ve kterých vystavují svá data především archivy, muzea a galerie (například eBadatelna Zlínského kraje⁴¹), případně v rámci automatizovaných knihovních systémů jednotlivých institucí.

³⁷ Dostupné z: <https://standardy.ndk.cz/ndk/standardy-digitalizace>.

³⁸ Do součtu nebyly započítány instance provozované v zahraničí, Česká digitální knihovna a Digitální knihovna projektu EoD Open.

³⁹ Dostupné na <https://registr.digitalniknihovna.cz>.

⁴⁰ Dostupný na <https://dspace.cuni.cz>.

⁴¹ Dostupná na <https://ebadatelna.zlkraj.cz>. Tento nástroj je spravován Zlínským krajem a sdružuje paměťové instituce, které mohou do eBadatelny přispívat a zveřejňovat zde své digitalizáty.

Některé z typů dokumentů, které se digitalizují i v knihovnách a dalších paměťových institucích (například grafiky, ex libris, pohlednice, plakáty), jsou mimo jiné prezentovány i na jiných platformách, například prostřednictvím portálu eSbirky, který je národním agregátorem pro digitalizovaný muzejní materiál a born digital dokumenty z českých paměťových institucí.⁴²

4.4 Česká digitální knihovna a Manuscriptorium

Knihovny a další instituce, které provozují digitální knihovnu, se mohou zapojit do České digitální knihovny (dále jen „ČDK“),⁴³ jejíž hlavní výhodou je přístup k digitálním dokumentům z jednoho rozhraní. ČDK, již v současné době provozuje Knihovna Akademie věd, pravidelně sklízí metadata z digitálních knihoven zapojených institucí. Pokud uživatel nalezne v ČDK požadovaný titul, digitalizovaný dokument se bezprostředně stáhne do webového rozhraní ČDK, a uživatel tak stále pracuje v jednom rozhraní. K dubnu 2022 je do ČDK zapojeno 14 knihoven a paměťových institucí, které využívají software Kramerius. Česká digitální knihovna je rovněž národním agregátorem pro digitalizované novodobé fondy v rámci portálu Europeana. 31. října 2022 byla uzavřena smlouva o spolupráci o provozu a rozvoji ČDK mezi KNAV, MZK a NK ČR, přičemž KNAV se stane garantem technického rozvoje, MZK bude zajišťovat provoz ČDK na primární instanci a NK ČR se stane provozovatelem sekundární instance ČDK a zároveň bude digitální knihovnu zajišťovat z administrativního hlediska.

Certifikovaným doménovým subagregátorem v rámci Europeana pro historické fondy je od roku 2019 digitální knihovna Manuscriptorium,⁴⁴ která je koordinována Národní knihovnou ČR. Tento systém rovněž umožňuje uživatelům práci s digitalizovanými dokumenty v jednom rozhraní. Kromě digitalizátů obsahuje Manuscriptorium také bibliografické záznamy historických dokumentů z více než 180 institucí z Evropy. Tato digitální knihovna obsahuje rukopisy, staré a vzácné tisky, inkunábule, mapy a jiné historické dokumenty vydané do roku 1800 nejen z knihoven a institucí z České republiky, ale i z mnoha zahraničních organizací. Celkově je do projektu zapojeno přes 180 obsahových partnerů z 28 zemí z řad národních, univerzitních a církevních knihoven, národních archivů a muzeí a dalších paměťových institucí. V listopadu 2022 Manuscriptorium obsahovalo téměř 167 tisíc digitálních kopií historických dokumentů zahrnující 62,8 milionů obrazů. V rámci digitalizace mohou instituce využívat

⁴² Dostupné na <https://www.esbirky.cz/>. Dalším prezentačním nástrojem s důrazem na otevřená data je například audiovizuální mapa <https://www.otevrenesbirky.cz/>.

⁴³ Dostupná na <https://www.czechdigitallibrary.cz/cs/>.

⁴⁴ Dostupná na <http://www.manuscriptorium.com/cs>.

system pro historické fondy IdH (Index of Digitized Heritage),⁴⁵ který umožňuje přístup k digitalizovaným dokumentům pomocí kombinace identifikačních znaků, především signatur, tedy v podstatě lokalizačních dat, ale rovněž vydává a spravuje trvalé odkazy na digitalizovaný obsah. Kromě samotných digitalizovaných dokumentů se v Manuscriptoriu nachází také bezmála 390 tisíc popisných záznamů historických dokumentů a ve verzi 4 budou na podzim roku 2022 zveřejněny i další typy dat jako plnotextové edice, virtuální výstavy, materiálové články a další.

⁴⁵ <https://www.manuscriptorium.com/idh/>.

5. Současný stav digitalizace knihovních fondů v České republice

5.1 Interní digitalizační pracoviště knihoven a institucí

Knihoven a institucí, které mají interní digitalizační pracoviště, je v České republice několik desítek. V první řadě jde o Národní knihovnu České republiky a Moravskou zemskou knihovnu v Brně, jež jsou největšími producenty digitalizace knihovních fondů v ČR a v současné době mají propojenou digitalizaci, výsledky digitalizačních pracovišť si tedy ve většině případů navzájem sdílejí. Vlastní digitalizační linku má i řada krajských knihoven a velké specializované veřejné knihovny – například Knihovna Antonína Švehly (spravována Ústavem zemědělské ekonomiky a informací), Národní technická knihovna či Národní lékařská knihovna, dále archivy (Národní archiv, Národní filmový archiv), vysoké školy (jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy a Masarykovy univerzity v Brně), Knihovna Akademie věd a další.

5.1.1 Národní knihovna České republiky a Moravská zemská knihovna v Brně

Největším producentem digitalizace knihovních fondů je v České republice NK ČR, která má společně s MZK sdílené digitalizační workflow. K 31. 10. 2022 má NK ČR v digitální knihovně zpřístupněných 69 377 910 stran, MZK 64 488 680 stran.⁴⁶

Národní knihovna České republiky se do procesu digitalizace zapojila v roce 1992, kdy se připojila k programu *Memoriae Mundi*, jehož iniciátorem bylo UNESCO. O čtyři roky později bylo v NK ČR vybaveno digitalizační pracoviště, na kterém se postupně zpracovávaly nejvzácnější svazky. Kromě toho bylo v roce 1997 v knihovně vybudováno pracoviště digitalizace mikrofilmů a mikrofišů, na kterém se později digitalizovalo i tzv. hybridním způsobem, tj. nejdříve se titul zmikrofilmoval a posléze se digitalizoval na speciálních skenerech, aby mohl být zpřístupněn v digitální podobě.

Moravská zemská knihovna v Brně začala s digitalizací v malém rozsahu již před rokem 2000. V té době se jednalo zejména o digitalizaci nejvzácnějších rukopisů pomocí dodavatelské firmy, převážně s podporou VISK 6. Takto pořízené digitalizáty byly následně zpřístupněny prostřednictvím Manuscriptoria. V oblasti novodobých fondů bylo v této době prioritou mikrofilmování nejžádanějších titulů novin na vlastním pracovišti, k němuž se postupně přidávaly i aktivity digitalizační, zahájené digitalizací mikrofilmů Lidových novin, realizované dodavatelsky s podporou VISK 7. V roce 2011 došlo k zahájení projektu *Vytvoření Národní*

⁴⁶ Počty stran jednotlivých digitálních knihoven jsou převzaty z Registru Krameriiů.

digitální knihovny (NDK), jehož cílem bylo zdigitalizovat velké množství novodobých fondů NK ČR a MZK. Udržitelnost tohoto projektu skončila na konci roku 2019, obě knihovny ve spolupráci nadále pokračují.

Při výběru dokumentů na digitalizaci se obě instituce řídí vytvořenými strategiemi digitalizace, které popisují priority, s jakými se tituly řadí do digitalizační linky. Mezi nejdůležitější faktory pro výběr se počítá ochrana fondu (kvůli degradaci papíru i případnému odcizení), unikátnost titulů nebo digitalizace za účelem kompletnosti daného titulu. Obě strategie dále zahrnují digitalizaci destruktivní či digitalizaci na žádost uživatelů nebo pracovníků daných knihoven.⁴⁷ V NK ČR je rovněž kladen důraz na to, aby vybírané tituly pokud možno nebyly regionálního nebo odborného charakteru, neboť ty by měly být zpracovány krajskými a specializovanými knihovnami. To u MZK v plné míře neplatí, neboť tato knihovna rovněž plní funkci krajské knihovny pro Jihomoravský kraj, a proto se do digitalizační linky přidávají i regionální tituly a digitalizují se zde v některých případech svazky z muzeí, galerií nebo archivů z daného kraje. MZK se zároveň při digitalizaci zaměřuje i na jiné typy dokumentů než na ty nejběžnější, například zvukové.

5.1.2 Krajské digitalizační jednotky

Digitalizace rovněž probíhá v jednotlivých krajích, často v rámci digitalizačních projektů. Vznik krajských digitalizačních linek byl podpořen především pomocí *Integrovaného operačního programu* v jednotlivých krajích, který probíhal mezi lety 2007–2015. Technické vybavení digitalizačních jednotek se v jednotlivých krajích různí a ne všechny jednotky jsou spravovány knihovnami napřímo. Knihovny mají rovněž k dispozici rozdílný počet zaměstnanců, kteří se digitalizaci věnují. Většina krajských digitalizačních jednotek se zaměřuje na zpracovávání regionálních titulů, v některých krajích také dochází ke spolupráci mezi krajskou digitalizační jednotkou a knihovnami nebo paměťovými institucemi v rámci kraje. Cílem digitalizace krajských knihoven je digitalizovat především regionální produkci ve smyslu dokumentů, které byly vydány v daném kraji, vztahují se k dané oblasti, regionálním osobnostem nebo událostem. Zároveň se na digitalizaci vybírají i tituly, které byly vydány regionální osobností mimo území České republiky.

⁴⁷ NK ČR má strategii digitalizaci dostupnou na https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/StrategieDigitalizaceNovodobychDokNK_20212023_final.pdf, MZK https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZK/pdf/strategie_digitalizace_mzk_02-2017_v1-0.pdf.

Současná situace v jednotlivých krajích:

- Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích pro Jihočeský kraj

Počátky digitalizace se v této knihovně datují již do roku 2007, kdy byla uživatelům zpřístupněna digitální knihovna. V roce 2014 se Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích zapojila do projektu *Rozvoj služeb eGovernmentu v Jihočeském kraji* (v rámci IOP), mezi jehož cíle patřila i digitalizace a ukládání dat. Díky tomu mohla být v knihovně podpořena digitalizace historických i současných regionálních monografií a periodik, v posledních letech došlo rovněž k digitalizaci map a starých tisků. Jihočeská vědecká knihovna také aktivně spolupracuje s ostatními paměťovými institucemi v kraji, včetně půjčování svazků za účelem digitalizace. K 31. 10. 2022 je v digitální knihovně zpřístupněno 2 849 043 stran. Knihovna rovněž technicky zajišťuje projekt *Obálky knih*,⁴⁸ který schraňuje nejen obálky a obsahy knih, periodik i případně jiných typů dokumentů, ale i anotace nebo komentáře a hodnocení titulů. Databáze na konci listopadu 2022 obsahuje přes 2 630 000 obálek a přes 788 tisíc obsahů českých a zahraničních publikací.

- Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje pro Plzeňský kraj

Knihovní fond Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje byl vybudován na univerzálním základě, přičemž byly nejprve preferovány technické obory, ke kterým byly později přidány i obory ostatní a regionální literatura. Reformátování v této knihovně začalo již v roce 1997, kdy bylo zřízeno pracoviště mikrofilmování, kde se zpracovaly nejohroženější a nejvýznamnější regionální periodika. V této aktivitě se pokračovalo i po přelomu tisíciletí, za pomoci projektů tzv. Norských fondů v letech 2008–2009 a *ICT služby Technologického centra Plzeňského kraje* (řešen od roku 2011), přičemž v krajské knihovně tehdy ještě nedošlo k vytvoření interní digitalizační linky. Od roku 2018 bylo v knihovně zřízeno Digitalizační centrum Plzeňského kraje. V posledních letech je knihovna zapojena také do digitalizace v rámci dotačního mechanismu VISK 7, kdy byly zdigitalizovány další důležité regionální noviny, v převážně míře zpracované do úrovně ANL. K 31. 10. 2022 má knihovna v digitální knihovně 560 670 stran.

- Krajská knihovna Karlovy Vary pro Karlovarský kraj

V rámci IROP projektu *Rozvoj služeb eGovernmentu na území Karlovarského kraje* došlo k digitalizaci knihovních fondů Krajské knihovny Karlovy Vary. Tituly, které byly

⁴⁸ Dostupné na: <https://obalkyknih.cz/>.

zdigitalizovány, se týkají především Karlovarského kraje, lázeňství, balneologie a příbuzných témat. V rámci projektu nebyla vytvořena digitalizační linka v knihovně, ale na krajském úřadě, a tudíž knihovna nemá vytvořené samostatné oddělení digitalizace. Krajská knihovna Karlovy Vary v současné době nepřispívá do své digitální knihovny (poslední aktivita je z 26. 2. 2020) a k 31. 10. 2022 má v digitální knihovně uloženo 254 002 stran.

- Středočeská vědecká knihovna v Kladně pro Středočeský kraj

Digitalizace nejprve probíhala pomocí programu VISK 7, prostřednictvím externího dodavatele a krajské digitalizace. Digitalizační linka v Kladně je zprovozněna od roku 2015 v rámci projektu *Krajské služby eGovernmentu Středočeského kraje* a využívá se na digitalizaci fondů nejen z knihovny, ale rovněž z dalších příspěvkových organizací, knihoven nebo spolků v rámci kraje. Na digitalizaci jsou vybírány především dokumenty s regionální tematikou, upřednostňovány jsou rovněž svazky ohrožené degradací papíru nebo často půjčované. K 31. 10. 2022 je v digitální knihovně vystaveno 487 007 stran.

- Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem pro Ústecký kraj

Digitalizace v této krajské knihovně začala v roce 2007, kdy knihovna získala prostředky z programu VISK 7 na mikrofilmování a následnou digitalizaci starých a vzácných fondů a jejich zpřístupnění. V roce 2014 se knihovna mimo to zapojila do digitalizace v rámci vytvořené krajské digitalizační jednotky na krajském úřadě, kde se postupně digitalizují vybraná regionální periodika, monografie a mapy. Při výběru na digitalizaci rozhoduje kromě regionálnosti a unikátnosti také stáří dokumentu a uživatelské požadavky. V rámci *Koncepce rozvoje knihovny na léta 2021–2024* se předpokládá vytvoření vlastního digitalizačního pracoviště a vytvoření oddělení digitalizace. Digitální knihovna k 31. 10. 2022 obsahuje 538 360 stran.

- Krajská vědecká knihovna v Liberci pro Liberecký kraj

Počátky digitalizace v Krajské vědecké knihovně v Liberci se datují do roku 1998, kdy se začaly zpracovávat významné regionální noviny Reichenberger Zeitung. V současné době digitalizace probíhá především pomocí externí služby a v rámci projektu *Rozvoj e-Governmentu v Libereckém kraji*, v knihovně není zřízené digitalizační pracoviště. Při výběru je kladen důraz především na regionálnost dokumentu, přičemž přednost mají historické a vlastivědné tituly. Kromě periodik a monografií se knihovna věnuje i digitalizaci jiných typů dokumentů, například fotografií. K 31. 10. 2022 je v digitální knihovně k dispozici 1 774 309 stran.

- Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové pro Královéhradecký kraj

Krajská digitalizační jednotka ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové začala fungovat v roce 2014 a byla financována v rámci projektu Digitalizace a ukládání (IOP), k rozšíření pracoviště došlo v roce 2018 z projektu *Zvýšení ochrany fondu a komplexní řešení ukládání a zálohování digitálních dokumentů v SVK HK* (IROP). Před vybudováním krajské digitalizační linky byly dokumenty digitalizovány především prostřednictvím programu VISK 7 pomocí externí služby (od r. 2001). Při výběru je kladen důraz především na regionálnost daného titulu. Kromě fondů krajské knihovny se na digitalizační jednotce zpracovávají i fondy ostatních knihoven v rámci kraje, a to včetně zpřístupnění v Digitální knihovně SVK HK. Kromě samotné digitalizace je krajská knihovna rovněž aktivní v rámci propagace digitalizace, o čem svědčí například celokrajská kampaň *Digitalizace v knihovnách* z roku 2017. Digitální knihovna k 31. 10. 2022 obsahuje 2 009 988 stran.

- Krajská knihovna v Pardubicích pro Pardubický kraj

Digitální knihovna této krajské knihovny je v současné době nejmenší, k 31. 10. 2022 obsahuje 129 024 stran zahrnujících digitalizované významné regionální tituly. V rámci *Koncepce rozvoje krajské knihovny v Pardubicích na léta 2020-2024* je počítáno s podporou digitalizace a zpřístupnění digitalizovaného obsahu. Krajská knihovna by se chtěla zaměřit nejen na digitalizaci regionálních titulů ze svých fondů, ale rovněž z fondů dalších knihoven a paměťových institucí v kraji, primárně těch, které mají stejného zřizovatele.

- Krajská knihovna Vysočiny pro Kraj Vysočina

Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě provozuje digitalizační pracoviště od roku 2006. V roce 2014 převzala od KÚ Kraje Vysočina provoz Krajské digitalizační jednotky (KDJ), kde se zpracovávají dokumenty regionálního charakteru. Digitalizují se nejen knihovní fondy, ale rovněž některé archivní a sbírkové předměty všech institucí kraje. Digitalizace je podporována i *Koncepcí rozvoje a činnosti Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě v letech 2021-2027 s výhledem do roku 2030*, ve které je přímo zmíněna digitalizace regionálního dědictví kraje. K 31. 10. 2022 je v digitální knihovně Krajské knihovny Vysočiny zpřístupněno 505 858 stran.

- Vědecká knihovna v Olomouci pro Olomoucký kraj

Vědecká knihovna v Olomouci patří mezi knihovny, která je vedle NK ČR a MZK třetím příjemcem celostátního povinného výtisku neperiodických publikací a má povinnost uchovávat konzervační fondy. V systému krajských knihoven tak zaujímá asymetrické a specifické postavení. Do roku 1935 byla ústřední zemskou knihovnou pro Moravu, disponuje historickými fondy středoevropského významu, mezi léty 1807–1935 byla jediným příjemcem povinného výtisku pro území Moravy (a v některých obdobích i ze slezského území) a v jejich fondech se nacházejí jak regionální tituly, tak rovněž tituly jedinečné, které se nenacházejí v jiných knihovnách. V rámci digitalizace, jejíž počátky se datují do roku 1998, se Vědecká knihovna v Olomouci zaměřuje nejen na regionální monografie a periodika, ale rovněž na jiné typy dokumentů, především z historického fondu a z fondů 19. století, aby při digitalizaci nedocházelo ke křížení se záměry projektu NDK. Primárním zájmem je ovšem digitalizace ohroženého fondu periodik moravské provenience. V roce 2014 knihovna převzala provoz krajské digitalizační jednotky, jejíž prostupnost každoročně navyšuje prostřednictvím projektů v programu VISK 7. V omezeném rozsahu probíhá také digitalizace v programu VISK 6. K datu 31. 10. 2022 má VKOL ve své digitální knihovně zpracováno 3 532 535 stran, vedle monografií a periodik se v ní nacházejí i mapy, staré tisky nebo grafiky.

- Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě pro Moravskoslezský kraj

Digitalizace v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě začala již v roce 2005 zakoupením prvního skeneru. K nákupu nového HW a SW vybavení došlo v roce 2013 díky krajskému digitalizačnímu projektu v rámci IOP. Při výběru na digitalizaci se knihovna zaměřuje nejen na tituly, které má fyzicky ve svých fondech, ale rovněž spolupracuje i s ostatními paměťovými institucemi v kraji, jejichž digitalizované dokumenty jsou také zpřístupňovány v Digitální knihovně MSK. Při výběru hraje klíčovou roli regionálnost daného titulu a zároveň důležitost pro kulturní, ekonomické, politické, společenské a náboženské dějiny Moravskoslezského kraje. Dalším důležitým kritériem je fyzický stav dokumentu a jeho unikátnost. K digitalizování dokumentů je také dlouhodobě využíván program VISK 7. K 31. 10. 2022 je zpřístupněno v digitální knihovně 773 136 stran zahrnujících především monografie, periodika a několik desítek hudebnin. Knihovna má vytvořenou interní strategii digitalizace a digitálního zpřístupňování kulturního dědictví Moravskoslezského kraje, která je platná mezi léty 2022–2031.

- Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně pro Zlínský kraj

Digitální knihovna této krajské knihovny funguje již od roku 2006, samotná digitalizace knihovních fondů začala o několik let později, kdy došlo k zapojení do projektu *Digitalizace a ukládání dat* (v rámci zastřešujícího projektu IOP *Rozvoj služeb eGovernmentu ve Zlínském kraji*). Zpracování titulů je v současné době zajištěno externí službou, v knihovně není zřízená interní digitalizační linka. Při výběru titulů na digitalizaci se pracovníci zaměřují na regionální literaturu, která se například zabývá historií, místopisem nebo osobnostmi Zlínska a Zlínského kraje, a rovněž prioritně vybírají unikátní a žádané tituly nebo svazky ohrožené degradací papíru. Kromě digitální knihovny, kde bylo k 31. 10. 2022 zpřístupněno 359 679 stran včetně téměř 2 000 zvukových dokumentů, se tituly, kterým již vypršela autorská práva, výběrově zobrazují i v eBadatelně Zlínského kraje.

Statistiky přírůstku digitalizátů do digitálních knihoven krajských knihoven a NK ČR mezi listopadem 2021 a říjnem 2022 dle Registru Krameriiů

Název	Dokumenty	Stránky (veřejné)	Stránky	Knihy	Periodika	Mapy	Grafiky	Hudebniny	Články
MZK	13 523	642 572	3 165 524	11 407	356	908	13	835	39
NK ČR	12 799	298 203	3 086 609	11 400	378	903	0	118	0
SVKHK	460	66 207	112 047	414	45	0	0	1	0
JVKCB	292	26 753	84 174	66	2	5	0	219	380
VKOL	641	43 067	75 536	358	5	552	-1	0	0
SVKPK	3	139 368	66 914	-5	8	0	0	0	73 959
KVKLI	405	42 498	45 678	387	18	0	0	0	2748
SVKKL	271	0	41 057	270	0	0	0	1	0
SVKÚL	4	21 144	24 783	1	3	0	0	0	0

KKV	114	-3434 ⁴⁹	23 688	113	1	0	0	0	0
MVKOS	270	9263	23 687	267	2	0	0	1	0
MLP	239	5198	12 609	231	0	0	0	8	0
KKKV	0	1	0	0	0	0	0	0	0
KKPCE	0	312	0	0	0	0	0	0	0
KKFBZ	0	-438	-438	0	0	0	0	0	0

5.1.3 Knihovna Akademie věd

Knihovna Akademie věd je další institucí, která má vytvořené interní digitalizační centrum, jež vzniklo po povodních v roce 2002. V prvních letech fungování digitalizační linky probíhala selekce titulů především za účelem ochranného reformátování. V současné době se KNAV při výběru na digitalizaci zaměřuje na tituly, které byly vytvořeny v rámci Akademie věd a jejich předchůdkyň (Královská česká společnost nauk, Česká akademie věd a umění, Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách, Československá akademie věd), ale rovněž zpracovává staré tisky uložené ve svých fondech. Co se týče digitalizace knihovních fondů jednotlivých ústavu Akademie věd ČR, KNAV nedigitalizuje tyto fondy centralizovaně, každý ústav může digitalizovat své fondy mimo toto digitalizační centrum. K 31. 10. 2022 má v digitální knihovně k dispozici 4 464 350 stran. Kromě digitální knihovny Kramerius je KNAV garantem technického rozvoje České digitální knihovny.

5.1.4 Městská knihovna v Praze

Digitalizace v Městské knihovně v Praze, která je krajskou knihovnou pro hlavní město Prahu, začala v roce 2008, kdy díky projektu HISPRA vzniklo oddělení digitalizace s cílem primárně zpracovat historicky cenné dokumenty ohrožené degradací papíru. Při výběru na digitalizaci se knihovna zaměřuje především na tzv. pragensia, tj. tituly, které se obsahově týkají hlavního města Prahy, vybírají se i speciální sbírky nebo soubory děl (například pražská židovská literatura v projektu PRALIT). Dále se knihovna věnuje výběrové digitalizaci z

⁴⁹ Míňusové hodnoty vznikly opravou dat v digitální knihovně.

dalších vlastních specializovaných oddělení, významně například z oddělení hudebního, ale i divadelního a filmového či z oddělení vzácných tisků. Okrajově se zabývá také digitalizací zvukových dokumentů (gramodesky). Specifikem pracoviště je pečlivý popis digitalizovaných děl (vnitřní části, kapitoly apod.). V digitální knihovně se k 31. 10. 2022 nachází 1 631 552 stran, zahrnující i 107 zvukových dokumentů a 3 128 hudebnin. Kromě klasické digitalizace se knihovna od roku 2012 systematicky věnuje i vydavatelské činnosti na poli e-publikování s kompletním výrobním workflow. Ročně vychází 200–300 titulů z oblastí prózy, poezie a dramatu, které jsou dostupné na www.e-knihovna.cz, potažmo na www.knihovny.cz a dalších platformách. Vydavatelsky se zaměřuje na hodnotná česká i překladová díla, která neměla anebo již ztratila komerční potenciál.⁵⁰ V současnosti katalog Městské knihovny v Praze nabízí přes 2,5 tis. e-knih, které konstantně přibývají.

5.1.5. Vybrané interní digitalizační jednotky ve specializovaných knihovnách a dalších paměťových institucích

- Národní lékařská knihovna

Tato specializovaná knihovna má od roku 2011 vybudované digitalizační pracoviště, které se zaměřuje především na ochrannou digitalizaci titulů z oblasti lékařství a zdravotnictví. K 31. 10. 2022 má ve své digitální knihovně k dispozici 2 017 223 stran včetně 720 grafik. V rámci své digitální knihovny Kramerius NLK zpřístupňuje i elektronické dokumenty získané od spolupracujících nakladatelů nebo autorů.

- Knihovna Antonína Švehly / Ústav zemědělské ekonomiky a informací

Největší specializovaná knihovna pro oblast zemědělství, potravinářství a související obory v České republice má od roku 2017 k dispozici interní digitalizační pracoviště, ale pro digitalizaci nadále využívá i externí firmy. Při výběru titulů na digitalizaci se orientuje na oborové tituly, především periodika a jejich kompletaci. K 31. 10. 2022 má v digitální knihovně nahráno 604 760 stran monografií a periodik.

- Národní filmový archiv

Digitalizace všech sbírek Národního filmového archivu, mezi které se řadí i filmová periodika a monografie, probíhá na interním digitalizačním pracovišti. K 31. 10. 2022 má

⁵⁰ Nabídka e-knih je doplňována o akviziční tituly a předplacené tituly dalších nakladatelů na platformě BOOKPORT.cz.

archiv v digitální knihovně přístupných 457 103 stran, které jsou přístupné i ve své digitální knihovně.

Statistiky přírůstku digitalizátů do digitálních knihoven specializovaných knihoven mezi listopadem 2021 a říjnem 2022 dle Registru Kramerii

Název	Dokumenty	Stránky (veřejné)	Stránky	Knihy	Periodika	Mapy	Grafiky	Hudebniny	Články
Knihovna Akademie věd ČR	1203	175 847	288 951	1199	3	1	0	0	23 538
Univerzita Karlova	28 126	108 358	133 147	168	17	27 643	298	0	0
Národní muzeum	34	72 264	72 264	0	6	0	0	27	0
Národní lékařská knihovna	441	4534	70 310	369	1	0	71	0	3637
Digitální studovna Ministerstva obrany ČR	111	58 014	49 747	109	2	0	0	0	0
Knihovna Antonína Švehly	163	61 941	49 383	155	8	0	0	0	0
Národní archiv	1	45 458	45 458	0	1	0	0	0	0
Národní pedagogické muzeum J. A. Komenského	165	15 398	26 317	165	0	0	0	0	0
Muzeum Jindřichohradecka	0	23 135	23 135	0	0	0	0	0	301
Uměleckoprůmyslové museum v Praze	3	0	17 787	0	3	0	0	0	0
Univerzita Karlova - 1. lékařská fakulta	3	84	10 693	3	0	0	0	0	0
Národní technická knihovna	17	8850	8005	16	1	0	0	0	0
Vysoká škola ekonomická v Praze	14	2794	2794	14	0	0	0	0	0

Lesnický a myslivecký digitální archiv	0	1976	1976	0	0	0	0	0	0
Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze	9	594	1170	9	0	0	0	0	0
Historický ústav AV ČR	1	80	80	0	1	0	0	0	0
Národní filmový archiv	0	85	0	0	0	0	0	0	0
Husitské muzeum v Táboře	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mendelova univerzita v Brně	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Národní ústav lidové kultury	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Západočeské muzeum v Plzni	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Židovské muzeum v Praze	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Univerzita Karlova - Fakulta sociálních věd	1	-290 452	-298 462	1	0	0	0	0	0

5.2 Digitalizace pomocí externích subjektů

Knihovny a instituce, které nedisponují vlastním digitalizačním pracovištěm, mohou pro digitalizaci využívat externí subjekty, jež se postarají o celý digitalizační proces. Pro tyto účely některé instituce využívají buď vlastních finančních prostředků, nebo se mohou zapojit do dotačního programu VISK zaštitěného Ministerstvem kultury, konkrétně podprogramů VISK 6 a VISK 7, které digitalizaci přímo podporují. VISK 6 je určen pro digitalizaci rukopisů a vzácných tisků, které mají instituce uloženy ve fondech, bez ohledu na jejich provenienci. Druhý podprogram může být využit pro digitalizaci tištěných a zvukových dokumentů, které se řadí mezi novodobé fondy. Podmínkou však je, aby titul byl bohemikálního charakteru.

V rámci podprogramu VISK 6 je ročně digitalizováno cca 200 titulů (za roky 2018-2020 došlo k digitalizaci 731 titulů/214 925 obrazů).⁵¹ Do podprogramu VISK 7 se každoročně zapojí přibližně 20 nepříspěvkových a příspěvkových institucí, přičemž se každým rokem zdigitalizuje přibližně 350 titulů (za roky 2018-2020 se zpracovalo 1 876 titulů, z toho 497 gramodesek/1 091 869 obrazů).⁵²

⁵¹ Údaj převzat ze zápisů komise VISK 6 z let 2018–2020. Počet titulů je součtem zapojených příspěvkových i nepříspěvkových institucí. Dostupné z: <https://visk.nkp.cz/visk-6>.

⁵² Údaj převzat ze zápisů komise VISK 7 z let 2018–2020, dostupné z <https://visk.nkp.cz/visk-7> a ze souhrnné interní tabulky pro tento podprogram pro příspěvkové organizace MK ČR.

6. Kritéria výběru dokumentů na digitalizaci

Každá instituce by si měla v první řadě určit jasný cíl digitalizace s ohledem na správu a ochranu svých fondů. V ideálním případě by měla mít vytvořenou strategii digitalizace svých fondů, případně digitalizační plány, podle kterých by se dokumenty přidávaly do digitalizačních linek nebo předávaly externí firmě na zpracování. Mezi hlavní kritéria pro výběr titulů na digitalizaci by obecně mělo patřit:

- Ochranné reformátování
- Výběrová digitalizace
- Systematická digitalizace

Ochrana fyzických fondů patří mezi základní činnosti knihovnické práce. Ochranné reformátování spočívá v ochraně fyzických svazků prostřednictvím vytvoření a uchování jejich digitální podoby. Poměrně velké množství svazků, které mají instituce uložené ve svých fondech, může být ohroženo degradací papíru způsobené kyselostí papíru, na kterém byl dokument vytištěn. Obecně se jedná o dokumenty vydávané od 2. poloviny 19. století, kdy došlo ke změně technologie výroby papíru, a to za pomoci dřevoviny (mechanicky vyrobené vlákniny), která může společně s dalšími faktory (špatné uložení exemplářů, nevhodné opravy, klimatické podmínky apod.) způsobit postupnou degradaci fyzických nosičů a tím případnou nemožnost dokument naskenovat. Z tohoto hlediska jsou jedním z nejohroženějších typů dokumentů periodika. Další příčinou fyzického poškození bývá časté používání svazků, při kterém může dojít například k poničení knižního hřbetu, vytrhnutí listů nebo natržení stran. Pokud instituce mají ve fondech takto ohrožené dokumenty, měla by být jejich záchrana pomocí digitalizace prioritou. Příklad dalších důvodů nutnosti ochrany představuje problematika uchování zvukových dokumentů. Vedle fyzické degradace nosiče zde představuje velký problém i postupné vymizení a následná nedostupnost zařízení, na kterých by bylo možné si dokument přehrát. Na ochranné reformátování se zaměřuje většina institucí, které digitalizují, neboť většina z nich uchovává fondy, které degradaci podléhají nebo podléhat mohou.

Při výběrové digitalizaci je důležité, aby instituce vybírala na zpracování takové tituly, které jsou pro ni z hlediska jejího zaměření unikátní a obsahově zajímavé. Krajské knihovny by se měly při výběru na digitalizaci zaměřit na regionální tituly, které se váží k jejich kraji. Základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí by mohly podpořit digitalizaci krajských knihoven, neboť jejich knihovní fondy rovněž obsahují regionální tituly. To by se mělo týkat jak monografií a jiných typů dokumentů, tak i například regionálních mutací periodik, které jsou pro zpracování rovněž důležité. Specializované knihovny by se měly

zaměřit především na dokumenty, které jsou důležité pro jejich tematické zaměření. Muzejní a galerijní knihovny mohou digitalizovat tituly, jež jsou unikátní pro lokalitu, ve které se instituce nacházejí, nebo pro sbírky, jež uchovávají. Výhodou pro některé instituce v některých krajích může být i funkční krajská digitalizační jednotka, která by umožnila spolupráci na digitalizaci. Archivní knihovny by měly digitalizovat tituly, které se obsahově váží k jejich lokalitě či specializaci, a dokumenty uživatelsky žádané. Vysokoškolské knihovny by do svých digitalizačních plánů měly zařadit dokumenty žádané studenty, obsahově důležité v rámci zaměření jednotlivých fakult nebo tituly vydané danou fakultou nebo univerzitou. Knihovny Akademie věd by v rámci digitalizace měly zpracovávat dokumenty, které se obsahově vážou na jednotlivé ústavy AV nebo jež byly v rámci AV vydány. Národní knihovna České republiky společně s Moravskou zemskou knihovnou v Brně a potažmo i Vědeckou knihovnou v Olomouci by se měly zaměřit na digitalizaci těch titulů, které mají všeobecný význam pro historické české země, aby došlo ke zpracování celospolečensky žádaných titulů.

Systematické procházení fondů je další obecnou možností, jak mohou instituce vybírat tituly k digitalizaci. Může se jednat o systematické procházení z pohledu uložení a uspořádání svazků na regálech, podle typu dokumentů nebo například podle signaturních řad. Tento typ výběru na digitalizaci je možné využít u všech typů knihoven. Do systematické digitalizace spadá i kompletace vícesvazkových titulů, ať už monografií nebo periodik, neboť je žádoucí, aby byl reformátován celý titul, nejen jeho část. Instituce by tak měly volit na digitalizaci takové tituly, které mají buď kompletně ve svých fondech, nebo jsou schopné si je vypůjčit či se domluvit na společném postupu při digitalizaci s dalšími institucemi. Spolupráce je v současné době dobře navázána především mezi některými krajskými digitalizačními jednotkami a ostatními institucemi v rámci kraje.

Tyto tři typy výběru na digitalizaci by měly být základním metodickým ukazatelem pro instituce, které se digitalizaci věnují. Dalším důležitým aspektem je vybírat takové dokumenty, které jsou již autorsky volná, tj. přístupná pro uživatele ze vzdáleného přístupu bez přihlášení. Některé instituce mezi další kritéria řadí i digitalizaci těch titulů, na které se vztahuje tzv. licence děl nedostupných na trhu,⁵³ nebo destruktivní digitalizaci. Tento typ digitalizace spočívá v tom, že před skenováním dochází k rozřezání knižní vazby a k uvolnění knižního bloku na jednotlivé listy. Díky tomu je možné svazek rychle naskenovat na dokumentovém skeneru. Jelikož se svazek před digitalizací fyzicky ničí, je třeba dávat na digitalizaci pouze

⁵³ Zpřístupnění pomocí licence děl nedostupných na trhu je aktuálně platné do konce roku 2023. Více o této službě na webových stránkách <https://dnnt.cz/>.

tituly, které mají knihovny již ve svých fondech uložené. Proto se prostřednictvím destrukce zpracovávají dary, duplikáty nebo multiplikáty, které byly vyřazeny, nebo například odpisy z jiných knihoven. Destruktivní digitalizaci využívá především NK ČR a MZK.

Výběr na digitalizaci historických fondů je specifičtější než je tomu u novodobých fondů, a to zejména proto, že v případě rukopisné a starší části fondů (u tisků cca do roku 1650) se vzhledem k jejich unikátnosti postupuje exemplářově, u mladší tištěné produkce (1651–1800) je možná kombinace exemplářového a titulového hlediska. V případě rozsáhlejších sbírek jsou pro první fázi digitalizace vybírány dokumenty nejvzácnější (iluminované rukopisy, zvláště ty, které mají výjimečný význam pro českou středověkou a raně novověkou kulturu, historii, či některé dokonce pro český stát). Priorita výběru dokumentů není většinou dána jazykovou lokací ani proveniencí, rozhodující je celková vazba k historii a kultuře českých zemí a obecná kulturní a umělecká hodnota daných děl. Další hledisko, které bývá uplatňováno, je zájem badatelské obce o konkrétní dokumenty či témata, kterých se týkají. Digitalizace nejžádanějších dokumentů přispívá nejen k jejich snazší dostupnosti, ale rovněž i k ochraně. Jak již bylo řečeno v kapitole 4.1., konečným cílem digitalizace historických fondů je zpřístupnit v digitální podobě vše. Zejména pro mladší staré tisky (1651–1800), u nichž nejsou zapotřebí digitální výstupy nejvyšší kvality, jsou tak vedle zachovného digitalizačního programu pro vzácné dokumenty v podobě VISK 6 hledány i méně nákladné varianty, které umožňují masovější a rychlejší zpracování. Dále je možné uvést, že k digitalizaci velkého množství starých tisků z fondů NK ČR přispěla i spolupráce s firmou Google.

7. Návrhy postupů pro jednotlivé typy knihoven v oblasti digitalizace

NK ČR, MZK	Silné stránky	Slabé stránky
	Rozsáhlý fond vzniklý i z přijímání povinného výtisku	Nutnost šetrného zacházení s konzervačními fondy, které mají tyto knihovny povinnost uchovávat
	MZK digitalizuje i jiné typy dokumentů, než jsou ty běžně digitalizované (knihy, periodika) včetně historických	NK ČR se systematicky zabývá především digitalizací běžných typů dokumentů (monografie, periodika)
	Koordinace digitalizace knihovních fondů na národní úrovni	Pracovní skupiny na národní úrovni sice jsou formálně utvořené (ať už jde o standardy nebo pracovní skupiny v rámci implementace koncepce rozvoje knihoven, kdy se vše důležité řeší především prostřednictvím NK ČR, MZK a KNAV), ale ve skutečnosti téměř nepracují
	Společná digitalizace umožňuje úzkou spolupráci	Vzhledem k velkému vytížení digitalizačních pracovišť není možné ve velké míře přidávat do linky i dokumenty jiných institucí nebo tituly jimi navržené na digitalizaci
	Knihovny mají vyčleněná oddělení věnující se digitalizaci	Limitované prostředky a úvahy na personál a provoz digitalizačních center, problémy se softwarem
	Jsou největšími producenty digitalizace knihovních fondů v ČR	
Možnosti dalšího postupu pro NK ČR, MZK		
Pokračovat v digitalizaci podle vytvořených strategií digitalizace, které zahrnují všechny prioritní způsoby výběru na digitalizaci (ochrana, výběrovost, systematickost)		
Metodická podpora digitalizace v ostatních typech knihoven, především těch, které se do digitalizace zapojují jen v rámci jednotlivců		
Lépe koordinovat výběr na digitalizaci například z pohledu kompletací titulů, vytváření sbírek apod.		
Přidávání jiných typů dokumentů do interní digitalizační linky NK ČR, zajištění existence standardů digitalizace na méně běžné typy dokumentů		
Usilovat o posílení provozů v NK a MZK, zajištění obměny SW, zvýšení efektivity díky využití nových technologií		
Zdůrazňovat nutnost rekatalogizace titulu před vlastní digitalizací, za předpokladu nezpomalení digitalizačních linek		

Krajské knihovny	Silné stránky	Slabé stránky
	Rozsáhlý fond, především u těch krajských knihoven, které vznikly z původních státních vědeckých knihoven	Některé krajské knihovny nemají ve svých fondech obsáhlou regionální produkci, kterou by mohly digitalizovat
	Možnost spolupráce na digitalizaci s ostatními institucemi v kraji	Technické vybavení krajských digitalizačních jednotek je v některých případech již zastaralé
	Znalost důležitých titulů v rámci regionu, včetně regionálních mutací periodik a postupná digitalizace těchto titulů	Ne vždy má regionální periodika krajská knihovna ve fondu kompletně - časté jsou neúplné nebo poškozené předlohy
	Knihovny mají nainstalovaný systém Kramerius pro zveřejnění digitalizovaných dokumentů	Knihovny často nemají kapacitu na správu vlastní instalace Krameria
	Většina krajských knihoven je aktivně zapojena do digitalizace knihovních fondů, mají vytvořené digitální pracoviště nebo využívají pracoviště vzniklé na krajské úřadě	Nevyrovnanost jednotlivých krajů; ne každý kraj/krajská knihovna má fungující digitální pracoviště, také mezi těmi fungujícími jsou velké rozdíly
	Možnost podílet se na koordinaci digitalizace na národní úrovni, například při vytváření standardů nebo koncepce digitalizace v ČR jako takové	Standardům rozumí jen několik málo pracovníků v republice. Těch, kteří by byli schopni se aktivně zapojit do rozšiřování stávajících standardů nebo do vytváření nových standardů pro méně obvyklé typy dokumentů, je tedy nedostatek
	Velké množství funkcí v rámci kraje, včetně metodického vedení základních knihoven s regionální funkcí, což otevírá možnost ke spolupráci	Digitalizace není prioritní činností krajské knihovny
		Ne všechny krajské digitalizační jednotky mají kapacity na digitalizaci z jiných institucí v kraji
Možnosti dalšího postupu pro krajské knihovny		
Mít vytvořenou strategii digitalizace, která zahrnuje všechny prioritní způsoby výběru titulů na digitalizaci. V krajských knihovnách, kde nefunguje KDJ, aktivizovat její fungování		
Technicky i personálně posílit krajské digitalizační jednotky, včetně úložišť, za účelem zkvalitnění digitalizace, aby mohlo dojít k navýšení produkce krajských digitalizačních jednotek		
Kompletace zdigitalizovaných regionálních periodik z fondů jiných knihoven/paměťových institucí		

Možnost případné budoucí spolupráce více knihoven v rámci správy jedné digitální knihovny (tzv. Superkramerius)
Snaha o centralizaci - krajské knihovny jako provozovatelé velkých regionálních digitálních knihoven
Zahrnutí krajských digitalizací do spolupráce na národní úrovni nejen na formalitách (schvalování standardů apod.), ale i v rámci reálných potřeb krajských digitalizačních jednotek, za předpokladu aktivní účasti krajských knihoven

Základní knihovny s regionální funkcí	Silné stránky	Slabé stránky
	Znalost významných titulů v rámci regionu a titulů uživatelsky atraktivních, možnost spolupráce na digitalizaci s krajskými digitalizačními jednotkami	Malý počet zaměstnanců, kteří by se mohli připravit na digitalizaci nebo digitalizaci samotné věnovat
	Velká interakce s uživateli knihovny	Neznalost procesu digitalizace (příprava dokumentů, dodržování standardů, archivace dat apod.) nebo prezentace výsledných digitalizátů
Možnosti dalšího postupu pro základní knihovny s regionální funkcí		
Podporovat možnost zapojení se do digitalizace, především prostřednictvím zápůjček svazků do krajských digitalizačních jednotek, případně zapojením se do dotačních mechanismů (VISK 6, VISK 7)		
Domluvit se na užší spolupráci s krajskými knihovnami ohledně prezentace digitalizovaných dokumentů a jejich zpřístupňování uživatelům v digitálních knihovnách Kramerius		

Specializované knihovny - veřejné	Silné stránky	Slabé stránky
	Oborové knihovny v ČR, které mají obsahově specializovaný fond, který je v mnoha případech unikátní	Instituce mnohdy neberou digitalizaci jako primární činnost

Některé jsou již zapojené do procesu digitalizace, mají vlastní digitalizační pracoviště, využívají dotačních programů VISK 6, VISK 7, nebo kombinace obojího	Pro digitalizaci je v institucích vyčleněn malý počet pracovníků
Ochota spolupracovat na digitalizaci s knihovnami a institucemi, které mají interní digitalizační linku v rámci kompletace titulů, zápůjček svazků apod.	
Možnosti dalšího postupu pro specializované knihovny - veřejné	
Mít vytvořenou strategii digitalizaci, která zahrnuje všechny prioritní způsoby výběru na digitalizaci, při výběru klást důraz na oborové tituly	
V rámci digitalizace přispívat do Registru digitalizace	

Knihovny Akademie věd	Silné stránky	Slabé stránky
	Specializované fondy jednotlivých ústavů, zaměření na vědeckou komunitu	Neznalost procesu digitalizace (standarty, archivace dat apod.) v jednotlivých ústavních knihovnách
	KNAV je zapojena do vývoje digitalizace, digitalizačních nástrojů a prezentačních softwarů v ČR	Digitalizace není primární činností ústavů
	KNAV má vytvořené digitalizační plány a má určenou strategii výběru titulů na digitalizaci	
	KNAV získává od jednotlivých ústavů ve formátu PDF nové tituly vydané ve fyzické i elektronické podobě, díky čemuž se fyzické předlohy nemusí znovu skenovat	
Možnosti dalšího postupu pro knihovny Akademie věd		
Metodická podpora digitalizace, archivace a prezentace dat ze strany KNAV, případně NK ČR/MZK		
Možnost rozvoje užší spolupráce mezi jednotlivými ústavu a KNAV v oblasti digitalizace, pokud to technické a personální možnosti digitalizační linky KNAV umožní		

Archivní knihovny	Silné stránky	Slabé stránky
	Archivy mají vybudované interní digitalizační linky	Digitalizace knihovních fondů není prioritní, prioritní je digitalizace archiválií
	Knihovní fondy uložené v archivech jsou v dobrém fyzickém stavu	Standardy pro digitalizaci archiválií jsou rozdílné oproti standardům pro digitalizaci knihovních fondů
	Mají k dispozici repozitáře na zpřístupnění dat	Knihovní fondy archivů (především monografie) může být duplicitní vůči fondům, které jsou uloženy v knihovnách
	Ochota archivů spolupracovat na digitalizaci, například formou zápůjčky	Některé archivy nemají přímo knihovnu, ale pouze příruční fond pro badatele
		Knihovní fondy v archivech nemusí být kvalitně zkatalogizované
		Malý počet archivů zapojených do dotačních programů podporujících digitalizaci
Možnosti dalšího postupu pro archivní knihovny		
Zahájit užší spolupráci nebo pokračovat ve spolupráci mezi knihovnami a archivy v jednotlivých krajích na digitalizaci vybraných a jedinečných titulů, aby bylo možné je kompletně zdigitalizovat		
Přispívat do Souborného katalogu, případně při digitalizaci do Registru digitalizace		

Vysokoškolské knihovny	Silné stránky	Slabé stránky
	Vysokoškolské knihovny mají velké množství knihovních fondů, které by bylo možné na digitalizaci použít	Neexistuje kontaktní osoba na straně Asociace vysokých škol ČR, která by se zaměřovala na digitalizaci nebo na metodickou pomoc při digitalizaci
	Knihovny mají předplacené e-zdroje	Neznalost standardů pro digitalizaci, archivace dat, nevyužívání Registru digitalizace

Některé vysoké školy mají vybudované interní digitalizační pracoviště	Knihovny nemají potřebu digitalizovat starší produkci, neboť o ní není ze strany uživatelů zájem
	Digitalizují se pouze závěrečné kvalifikační práce
Možnosti dalšího postupu pro vysokoškolské knihovny	
Vytvořit metodické centrum (jmenovat kontaktní osobu) pro digitalizaci při Asociaci vysokých škol ČR, metodická pomoc ze strany velkých knihoven (NK, MZK aj.)	
Zvýšit povědomí o využívání veřejných prostředků na oblast ochrany a správy dat (využívání veřejných programů VISK)	
Možnost vyvinout systém Kramerius tak, že po přidání dalšího modelu s vlastností pro monografie by umožňoval prezentovat závěrečné práce	

Muzejní a galerijní knihovny	Silné stránky	Slabé stránky
	V České republice je zřízeno velké množství knihoven tohoto typu	Většina peněz na digitalizaci je získávána z provozních prostředků
	Mají velký počet knihovních fondů, které jsou specializované s ohledem na zaměření muzea/galerie nebo na typ dokumentů, které tyto instituce uchovávají	Knihovníci mají většinou na starost velké množství činností, digitalizace není brána jako prioritní činnost
	Většina institucí, které digitalizují, hlásí tituly do Registru digitalizace	Digitalizaci se věnují pouze jednotlivci
	Výborná znalost fondu, které instituce spravují	V některých institucích neexistuje elektronický katalog nebo instituce nepřispívají do Souborného katalogu, je tak obtížné navázat spolupráci s krajskou digitalizační jednotkou
	Ochota Knihovní sekce Asociace muzeí a galerií na spolupráci při digitalizaci	Ne všechny dokumenty jsou zařazeny do knihovního fondu, ale jsou vedeny jako sbírkové předměty
	V některých institucích již probíhá aktivní spolupráce s krajskými knihovnami	

Možnosti dalšího postupu pro muzejní a galerijní knihovny

Zahájit spolupráci mezi AMG a jednotlivými krajskými knihovnami, případně NK ČR/MZK v oblasti digitalizace (zápůjčky apod.)

Propagovat možnost digitalizace a zpřístupnění přes krajskou knihovnu a její digitální knihovnu - především v případě regionálních fondů

Propojit krajské zástupce knihovnické komise AMG se zástupci krajských knihoven

8. Závěr

Národní strategie digitalizace novodobých knihovních fondů popsala jednotlivé typy knihoven a institucí, které uchovávají knihovní fondy, a jejich potenciál k zapojení se do procesu digitalizace knihovních fondů v České republice. Definovala rovněž strategické vládní, ministerské nebo krajské dokumenty, které se digitalizací knihovních fondů, ale i jejich archivací a zpřístupněním uživatelům věnují. Dále se zaměřila na typologii dokumentů, které jsou v institucích uchovávány, cíle digitalizace knihovních fondů v ČR a na současný stav digitalizace v ČR. Strategie však především definovala kritéria výběru dokumentů na digitalizaci a představila možnosti dalšího postupu v oblasti digitalizace pro jednotlivé typy knihoven.

Nejvíce fondů uchovávají Národní knihovna ČR a Moravská zemská knihovna v Brně společně s krajskými knihovnami, které rovněž zaměstnávají nejvíce pracovníků a jsou i největšími producenty digitalizace knihovních fondů v ČR. Nejpočetnější typ knihoven, které mají potenciál zapojit se do digitalizace, jsou muzejní a galerijní knihovny, ty ale zaměstnávají poměrně malé množství pracovníků (v průměru 1,18), proto se digitalizaci věnují spíše jednotlivě. Poměrně velký počet zaměstnanců i knihovních fondů mají k dispozici vysokoškolské knihovny, které se ale do digitalizace zapojují také spíše po jednotlivých fakultách a často se zaměřují především na zpracování závěrečných prací. V oblasti digitalizace jsou činné některé knihovny Akademie věd, ať už pomocí externích služeb nebo v menší míře v rámci digitalizační linky Knihovny Akademie věd, své interní digitalizační linky mají i některé specializované veřejné knihovny. Naopak knihovny archivní a základní s regionální působností se do procesu digitalizace knihovních fondů zapojují jen v malém rozsahu.

Pro digitalizaci využívají knihovny a paměťové instituce buď své interní digitalizační linky, nebo externí dodavatele. Digitalizace je všeobecně hrazena především z provozních prostředků institucí, ale může být podpořena také z dotačních programů, například VISK 6 a VISK 7. Ve všech typech knihoven jsou nejčastěji k digitalizaci vybírány monografie a periodika. Další typy dokumentů jsou digitalizovány v menší míře, patří mezi ně například hudebniny, mapy a zvukové záznamy. Minimálně se digitalizují grafiky a videodokumenty. Digitalizované dokumenty z novodobých fondů jsou prezentovány především v systému Kramerius jednotlivých knihoven nebo v menší míře v jiných prezentačních softwarech. Historické dokumenty jsou souhrnně zpřístupněny v digitální knihovně Manuscriptorium.

Cíl digitalizace knihovních fondů v České republice se liší pro jednotlivé typy knihoven. V případě novodobých fondů by obecně mělo dojít ke kompletnímu zpracování bohemikální

produkce označené číslem české národní bibliografie, zařazené do tzv. šedé literatury nebo bohemik vydaných v zahraničí, kterým se ččnb nepřiděluje. Tento záměr má především Národní knihovna ČR společně s Moravskou zemskou knihovnou v Brně. Pro krajské knihovny, případně i pro základní knihovny, které jsou pověřeny regionální funkcí, je důležité mít zdigitalizované ty tituly, které se přímo či nepřímo váží k regionu, ve kterém se daná knihovna nachází. V případě specializovaných veřejných knihoven je důležité, aby byly v digitální podobě zpřístupněny oborové tituly. Cílem pro jednotlivé knihovny Akademie věd by mělo být zdigitalizovat produkci jednotlivých ústavů, v případě Knihovny Akademie věd je to zpracování Akademie věd a jejích předchůdkyň. Vysokoškolské knihovny by se měly zaměřit především na tituly vydané danými fakultami nebo univerzitami. Pro archivní, muzejní a galerijní knihovny je cíl podobný – digitalizovat ty dokumenty, které se obsahově váží k dané instituci. V případě historických dokumentů se cíl digitalizace oproti novodobým fondům poněkud liší. Mělo by postupně dojít ke kompletní digitalizaci všech svazků, které jsou uloženy ve fondech knihoven.

Pro evidenci vlastních digitalizačních plánů a výsledků by měly instituce využívat Registr digitalizace, který umožňuje předcházet neefektivní duplicitní digitalizaci. Kontrola, zda daný titul již nezpracovala či se nechystá zpracovat jiná knihovna, paměťová instituce či vysoká škola, pak ostatním umožňuje vyhnout se digitalizaci již zpracovaného a efektivněji tak využít kapacitu svých digitalizačních pracovišť.

Dokumenty na digitalizaci by si instituce měly vybírat podle svých strategií digitalizace nebo interních digitalizačních plánů. Všechny typy knihoven by všeobecně měly v první řadě vybírat tituly, které mohou být ohroženy degradací papíru nebo fyzických nosičů (ochranné reformátování). Za druhé by se měly zaměřit na dokumenty, jež jsou pro danou knihovnu vzhledem k její lokalitě nebo specializaci obsahově důležité, unikátní nebo uživatelsky žádané (výběrová digitalizace). Do třetice mohou knihovny doplnit předchozí dvě metody systematickou digitalizací, v rámci níž se výběr provádí dle signaturních řad nebo například řazení na regálech. V rámci systematické digitalizace by měl být kladen důraz například na kompletaci vícesvazkových titulů. Výběr historických dokumentů (především starých tisků) na digitalizaci má svá specifika, neboť instituce vybírají k digitalizaci dokumenty nejen podle titulu, ale rovněž podle exemplářů (platí především pro starší tištěnou produkci).

V rámci dosavadní praxe je zřejmé, že jednotlivé typy knihoven, které se do procesu digitalizace zapojují, mají dobře stanoveny, jaké typy dokumentů do digitalizačních linek vybírají. Krajské knihovny se zaměřují především na regionální tituly, specializované veřejné knihovny vybírají tituly, které jsou obsahově důležité pro jejich oborové zaměření. To samé

platí i pro knihovny Akademie věd. Muzejní a galerijní knihovny volí převážně dokumenty, které jsou důležité pro sbírky, jež uchovávají. Vysokoškolské knihovny digitalizují navíc tituly vzácné či uživatelsky žádané. Národní knihovna ČR a Moravská zemská knihovna v Brně do digitalizačních linek přidávají mimo jiné tituly, které mají všeobecný význam pro historické české země. Základní knihovny s regionální působností a archivní knihovny prozatím nejsou ve větší míře zapojeny do procesu digitalizace, ale při výběru by se mohly orientovat na regionální tituly (v případě základních knihoven), nebo na tituly obsahově důležité či uživatelsky žádané (knihovny archivní).

9. Přílohy

Příloha č. 1 - Výsledky dotazníkových šetření zaměřujících se na digitalizaci

Příloha č. 2 - Vyhodnocení dotazníku pro vysoké školy, téma Digitalizace na vysokých školách

Příloha č. 3 - Vyhodnocení dotazníku pro muzea, galerie a archivy, téma Digitalizace ve specializovaných institucích

Příloha č. 1 Výsledky dotazníkových šetření zaměřujících se na digitalizaci

Koncepce rozvoje knihoven na roky 2021-2027 ve svém III. oddíle zmiňuje kooperaci knihoven v rámci zpřístupnění a propojení dat. Do této kooperace se může zařadit i vzájemná spolupráce na digitalizaci zahrnující například kompletaci titulů prostřednictvím několika institucí. V rámci příprav národní strategie digitalizace knihovních fondů byly charakterizovány typy knihoven, které se do procesu digitalizace zapojují v řádech jednotlivců, ale jež mají potenciál zapojit se ve větším počtu.

Vysoké školy

Na podzim 2020 byl v rámci Asociace knihoven vysokých škol vytvořen dotazník, který byl zaměřen na digitalizaci na vysokých školách. Dotazník obsahoval 22 otázek a navázaných podotázek z oblasti digitalizace a vyplnilo jej 19 univerzit, případně fakult v rámci jedné univerzity. Z 19 účastníků se jich 11 digitalizaci věnuje, zbylých 8 nikoliv. Důvodů, proč se některé vysoké školy digitalizaci nevěnují, je více. Za prvé zde hraje roli malá poptávka po digitalizaci od studentů, neboť elektronické zdroje jsou pro jejich studium často dostačující. Dále, v řadě případů je pro studium vyžadován co nejaktuálnější fond, který však digitalizace nezvládne zprostředkovat, protože je pomalejší než potřeby studentů. Další překážkou je nedostatečné technické zázemí. Mezi nejčastěji digitalizované typy dokumentů na vysokých školách patří monografie, vysokoškolské závěrečné práce, skripta, učebnice, specializované oborové sbírky a periodika, méně poté staré tisky, grafiky, seminární práce, mapy a fotografie.¹

Muzejní, archivní a galerijní knihovny

V návaznosti na strukturu dotazníku pro vysoké školy byl rovněž vytvořen dotazník pro muzejní, archivní a galerijní knihovny týkající se digitalizace knihovních fondů. Ten byl k dispozici k vyplnění na podzim 2021. Dotazník obsahoval celkem 44 otázek rozdělených na 6 okruhů a byl určen jak pro instituce, které se digitalizaci věnují, tak pro ty, které se jí nevěnují. Celkem se do dotazníkového šetření zapojilo 38 institucí, z toho 21 muzejních knihoven, 13 archivních a 4 galerijní knihovny. Z odpovědí vyplývá, že 22 institucí se digitalizaci věnuje, 16 institucí nikoliv. Z těch, které se digitalizaci věnují, má 12 institucí vlastní digitalizační pracoviště a 18 využívá pro digitalizaci i externích služeb.

¹ Výsledky tohoto dotazníku jsou součástí přílohy č. 2 této strategie.

Co se týče nejčastěji digitalizovaných typů dokumentů, v první řadě byla zmiňována periodika a monografie, poté staré tisky a rukopisy. Dále mají instituce do budoucna zájem o digitalizaci map, grafik, filmových archiválií, brožur a ve velmi malé míře 3D objektů, diapozitivů, katalogů nebo hudebnin. Výsledky tohoto dotazníku jsou ovlivněny typem instituce a také tím, zda již má instituce zavedenou spolupráci s krajskou knihovnou v rámci krajské digitalizační jednotky či nikoliv. Knihovní fond, který je uložen v archivech, ve většině případů není digitalizován, neboť digitalizace je zaměřena na archiválie a jiné archivní typy dokumentů.²

² Výsledky tohoto dotazníku jsou součástí přílohy č. 3 této strategie.

Příloha č. 2 Vyhodnocení dotazníku pro vysoké školy, téma Digitalizace na vysokých školách

Dotazník vyplnilo 19 účastníků:

- Česká zemědělská univerzita v Praze
- Masarykova univerzita - Knihovna univerzitního kampusu
- Univerzita Karlova, Ústřední knihovna
- České vysoké učení technické v Praze
- Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
- Ústřední knihovna Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
- Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd
- Vědecká knihovna Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
- Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta
- Janáčkova akademie múzických umění v Brně
- Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Ústřední knihovna
- Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta - Katedra historie
- Akademie múzických umění v Praze - Knihovna DAMU
- Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava
- Fakulta informatiky Masarykovy univerzity
- Univerzita Hradec Králové - Univerzitní knihovna
- Univerzita Palackého v Olomouci
- Akademická knihovna Jihočeské univerzity

Dotazník obsahoval 22 otázek a navázaných podotázek z oblasti digitalizace.

Z 19 dotazovaných univerzit (fakult) (dále jen „účastníci“) se 11 digitalizaci věnuje (z čehož 1 pouze přispívá do obalkyknih.cz, nevěnuje se digitalizaci jako takové), 8 nevěnuje. Důvody, proč se účastníci digitalizaci nevěnují, jsou následující: nedostatečné finanční prostředky; fond, který studenti potřebují ke studiu, musí být co nejaktuálnější (biomedicína, chemie, biologie), a jejich digitalizace je tak neaktuální, protože je pomalejší než potřeby studentů; kapacitní a časové důvody; digitalizaci se věnuje jiná fakulta, a proto fakulta, která se dotazníku účastnila, nemá potřebu digitalizovat; nedostačující technika; malá poptávka po digitalizovaných dokumentech; dobrá dostupnost on-line zdrojů.

Počet FTE úvazků, které jsou pro digitalizaci u jednotlivých účastníků vyčleněny, se pohybuje mezi 0,2-2 úvazky. I přesto, že všechny účastníky podporuje vedení knihovny i samotná instituce, je méně pravděpodobné, že se v blízké době navýší počet úvazků určených na celý proces digitalizace (za velmi nepravděpodobné to považují 4 z 11 účastníků). Digitalizace je financována z různých zdrojů. Nejčastěji jsou účastníci závislí na rozpočtu své univerzity (fakulty) (9 účastníků), rovněž jsou využívány dotační programy VISK (1), IROP (1), dále prostředky z MŠMT (1) a další zdroje z EU (1).

Účastníci, kteří se digitalizaci věnují, do digitalizační linky vybírají nejčastěji monografie (7 z 11 účastníků), vysokoškolské kvalifikační práce (6), skripta, učebnice, specializované oborové sbírky (všechny 5), periodika (4), staré tisky (3), grafiky (2), seminární práce, mapy a fotografie (všechny 1). Žádný z účastníků se nevěnuje zvukovým dokumentům a kronikám. Dále mají účastníci ve svých fondech hudebniny, šedou literaturu, patenty, ročenky, katalogizační štítky nebo fyzické objekty, které by se daly skenovat na 3D skenerech. Všechny tyto typy dokumentů by účastníci chtěli digitalizovat, avšak narážejí na různé překážky, především v podobě nedostatečného technického vybavení.

Z 11 účastníků mají jen 4 vlastní digitalizační pracoviště a jen 1 využívá externího dodavatele. Účastníci ročně naskenují maximálně 1 000 dokumentů, rozmezí je ale velmi široké, nejméně je zpracováno 50

dokumentů za rok. Na to navazuje i počet digitalizovaných stran, od 3 000 do 150 000 stran za rok. Objem dat se proto také různí, ročně se vyprodukuje od několika desítek GB do 20 TB.

Účastníci mají digitalizované dokumenty nejčastěji vystavené v e-prezenčkách na svých počítačích (5 z 11 účastníků) nebo v zabezpečených e-studovných. Účastníci dále využívají digitální knihovnu Kramerius (2), DSpace (3), DigiTool (1), ostatní spíše používají své univerzitní repozitáře nebo MOODLE. Většina účastníků (7) zvažuje do budoucna používat digitální knihovnu Kramerius. Pouze 2 účastníci hlásí tituly do Registru digitalizace, 2 poskytují EoD a 5 účastníků poskytuje MVS formou digitalizace nebo přispívají do služby obálkyknih.cz (1-2). Obsah digitalizace je nejčastěji propagován pomocí webových stránek. Účastníci na vyhodnocování přístupů nejčastěji používají Google Analytics (5) a logy (4), případně přístupy vůbec neřeší (5).

Ke skenování se používá několik druhů skenerů, které většina účastníků v dohledné době neplánuje obnovit. Na ořez obrazu je nejčastěji využíván ScanTailor (3 z 11 účastníků), IrfanView (2), Batch Scan Wizard, Page Improver (1), jeden z účastníků úpravu obrazu a ořez neprovádí. Na zpracování technických, administrativních a strukturálních metadat účastníci používají nejčastěji ProArc (2), dále Poznámkový blok nebo Excel (1), z dotazníku ale vyplývá, že pouze tři účastníci vytváří tato metadata. K vytváření OCR je nejčastěji využíván Abby FineReader Server (2), Adobe Acrobat X (2) a PDF24 Creator (1). Šest účastníků OCR nevytváří. Odkazy na digitalizované dokumenty vkládají účastníci do knihovního katalogu pomocí skriptu (2), průběžně automaticky pomocí OAI (3) a nejvíce ručně (6). Data archivuje 5 účastníků z 11. Data mají uložená buď jen lokálně ve své instituci (10), na Cesnetu (1), případně na HDD, CD nebo disketách (5).

Překážkami digitalizace jsou finance a malý počet úvazků (6 z 11 účastníků). Mezi dalšími problémy, které jednotliví účastníci uvedli, se objevoval špatný stav fondu, málo dokumentů ke skenování a rovněž nedostatečná spolupráce mezi fakultami. Mezi překážky účastníci neřadí nedostatečně zkatologizovaný fond, nedostatek odborně kvalifikovaného personálu nebo příliš drahou techniku, stav těchto faktorů byl většinou hodnocen velmi kladně. Více než polovina účastníků má digitalizaci metodicky zajištěnou (6), a to buď z vedení instituce (4), dalších knihoven (3), nebo ze strany AKVŠ (1), někteří ji však nevyžadují. Dále má 5 účastníků vyřešené digitalizační procesy. Účastníci sledují současný vývoj standardu NDK (7), Krameria (6), méně již vývoj ProArc (3), ale většina nedává na vývoj podněty (aktivní jsou pouze 2).

Účastníci se rovněž snaží získávat elektronické publikace, a to především EPUB nebo MOBI (6 z 8 účastníků), méně eborn dokumenty (3) nebo pomocí replikace (4). Účastníci také nakupují elektronické dokumenty, a to nejčastěji prostřednictvím poskytovatelů EBSCO (3), ProQuest (1), WoS (1), Scopus (1), JSTOR (1) a Albertina icome Praha (2). Dále se stahují volně dostupní knihy z CZ.NIC (1).

Výsledky

- Výsledky tohoto dotazníku nelze generalizovat, každá vysoká škola (fakulta) má nastavené jiné procesy
- Nejčastějším typem dokumentů vybraných na digitalizaci jsou monografie, poté vysokoškolské kvalifikační práce, skripta, učebnice a specializované oborové sbírky, tj. materiály, které nejvíce používají studenti při studiu
- Velmi málo institucí má vlastní digitalizační pracoviště
- Při absenci digitalizačního pracoviště jsou používány knihovní skenery nebo dokonce kopírky
- Instituce bez vlastního digitalizačního pracoviště ve velké míře neřeší vytváření metadat a OCR
- Pouze 2 účastníci hlásí proces digitalizace do Registru digitalizace
- Účastníci jsou závislí na provozních prostředcích instituce, málo se využívají veřejně dostupné zdroje
- V institucích je vyčleněno málo úvazků na pokrytí celého procesu digitalizace a do budoucna je velmi malá pravděpodobnost, že se počet úvazků navýší

- Data se archivují v polovině případů pouze lokálně, v polovině případů lokálně a na HDD, CD a jiných nosičích
- Instituce se ve velké míře věnují nákupu elektronických publikací, především v rámci známých databází, např. ProQuest nebo JSTOR
- Většina účastníků využívá pro zpřístupnění dat vlastní digitální repozitáře, do budoucna by ale chtěla využívat digitální knihovny Kramerius
- Digitalizovaná data jsou propagována především pomocí webových stránek
- Více než polovina účastníků má vytvořenou metodiku pro digitalizaci a téměř polovina má nastavené procesy

Možnosti řešení

- ✓ Zvýšit povědomí o využívání veřejných prostředků na oblast ochrany a správy dat (využívání veřejných programů VISK, případně Knihovna 21)
- ✓ Zvýšit povědomí o procesu digitalizace – především postprocesing dat a archivace dat
- ✓ Zvýšit možnost spolupráce mezi vysokými školami v oblasti digitalizace
- ✓ Vytvořit metodické centrum (jmenovat kontaktní osobu) pro digitalizaci při Asociaci vysokých škol ČR, metodická pomoc ze strany velkých knihoven (NK, MZK)

Příloha č. 3 Vyhodnocení dotazníku pro muzea, galerie a archivy, téma Digitalizace ve specializovaných institucích

Dotazník vyplnilo 38 účastníků:

- Muzeum Těšínska, p. o.
- Masarykovo muzeum v Hodoníně - knihovna
- Husitské muzeum v Táboře
- Státní oblastní archiv v Praze
- Krkonošské muzeum Správy KRNAP ve Vrchlabí
- Muzeum města Ústí nad Labem - knihovna
- Archiv města Ústí nad Labem
- Zemský archiv v Opavě
- Knihovna Národního muzea, Oddělení knižní kultury
- Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace
- Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
- Státní oblastní archiv v Litoměřicích
- Moravská galerie v Brně
- Archiv bezpečnostních složek (knihovna pobočky ABS v Kanicích)
- Státní oblastní archiv v Zámrsku
- Magistrát města Plzně - knihovna Archivu města Plzně
- Moravský zemský archiv v Brně
- Národní archiv
- Národní muzeum, Knihovna NM
- Statutární město Ostrava, Knihovna Archivu města Ostravy
- Národní galerie v Praze
- Masarykovo muzeum v Hodoníně, příspěvková organizace, pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov
- Oblastní muzeum v Lounech, p.o.
- Jihomoravské muzeum ve Znojmě, příspěvková organizace
- Národní muzeum - Náprstkovo muzeum
- Technické muzeum v Brně - knihovna
- Muzeum umění Olomouc
- Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích
- Uměleckoprůmyslové museum v Praze / Knihovna
- Židovské muzeum v Praze
- Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, příspěvková organizace
- DIAMO, s. p., o. z. SUL, Archiv DIAMO
- Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
- Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě
- Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace
- Knihovna archivu Národního divadla
- Statutární město Brno - Archiv města Brna
- Knihovna Západočeského muzea v Plzni, p. o.

Dotazník obsahoval 44 otázek v 6 podkategoriích z oblasti digitalizace.

Ze 38 institucí, které dotazník vyplnily (dále jen „účastníci“), se 22 digitalizaci věnuje, 16 nevěnuje. Nejvíce se digitalizaci věnují muzea (14), dále archivy (6) a nakonec galerie (2). Z 22 účastníků, kteří se do procesu digitalizace zapojili, jich 18 spolupracuje s externím dodavatelem (13 muzeí, 3 archivy, 2

galerie), 12 má vlastní digitalizační pracoviště (6 muzeí, 5 archivů, 1 galerie) a kombinovaně digitalizaci provádí 5 muzeí, 2 archivy a 1 galerie.

Počet FTE úvazků, které jsou pro digitalizaci u jednotlivých účastníků vyčleněny, je mezi oslovenými institucemi v průměru 0,94 úvazku. Některé instituce dokonce žádného speciálního pracovníka na digitalizaci vyčleněného nemají, knihovníci nebo kurátoři tuto činnost dělají v rámci své standardní pracovní náplně. Financování digitalizačních aktivit je prováděno především prostřednictvím provozních prostředků (18 z 22 účastníků), z programů VISK (10), zdroje MŠMT, MK (7), méně z krajské digitalizace (4) a v poslední řadě IROP (1) nebo dalších zdrojů EU (1).

Účastníci, které se digitalizaci věnují, do digitalizační linky vybírají nejčastěji monografie a specializované vzácné sbírky (obojí 14 z 22 účastníků), periodika, staré tisky (13), fotografie (12), rukopisy (11), mapy, grafiky (10), kroniky (8), učebnice (4), zvukové dokumenty (2), skripta (1). Co se týče rozdělení na jednotlivé instituce, tak muzea nejvíce digitalizují monografie, fotografie, staré tisky a specializované vzácné sbírky (9 ze 14 muzeí), dále periodika a rukopisy (8), mapy a grafiky (7) a v menší míře kroniky a učebnice (4). Archivy se při digitalizaci nejvíce zaměřují na periodika, specializované vzácné sbírky a kroniky (4 archivy ze 6), poté monografie, staré tisky, fotografie, mapy, grafiky a rukopisy (3). U galerií převládají monografie (2 galerie) a dále periodika, staré tisky a specializované vzácné sbírky (1). Ve fondech účastníků se nacházejí i jiné typy dokumentů, které by chtěli účastníci digitalizovat, například brožury, drobné tisky, 3D objekty (špalíčky, tiskařské stroje, štočky, nástroje), plakáty, filmové archiválie či aukční katalogy.

Počet dokumentů, které účastníci ročně zdigitalizují, se různí, především dle povahy dokumentu. Účastníci, kteří se věnují digitalizaci jednostránkových dokumentů, zvládnou naskenovat přibližně 1000-1500 položek, u těch, kteří se věnují digitalizaci objemnějších svazků, se počet zpracovaných dokumentů pohybuje od 10 do 400. I proto se počet zpracovaných stran pohybuje od 500 do 120 tisíc, a k tomu je úměrný i celkový objem digitálních dat, zde je rozmezí mezi 25 GB až 75 TB.

Účastníci mají digitalizované dokumenty nejčastěji vystavené v digitálních knihovnách Kramerius (12 účastníků z 22), méně často v jiných typech prezenčních nástrojů – Portaro (1), Manuscriptorium (1), eSbirky.cz (1), E-badatelna (1), spalicek.net (2). Zpracované tituly hlásí do Registru digitalizace 14 z 22 účastníků, 15 účastníků svá data archivuje, 9 používá validátor dat.

Obsah digitalizace je nejčastěji propagován pomocí webových stránek, sociálních sítí nebo ve zpravodajích dané instituce. K vyhodnocování přístupů je nejčastěji používán Google Analytics (6 z 22 účastníků) společně s logy (6), přičemž 10 účastníků vyhodnocování neřeší pomocí žádného nástroje.

Účastníci by chtěli v dohledné době koupit nové vybavení na skenování, úložiště nebo jinou techniku používanou pro digitalizaci. Nejvíce byl skloňován nákup knižních skenerů, ale rovněž nových úložišť. Někteří účastníci však na obnovu technického zařízení, skenerů nebo úložišť nemají potřebné finanční prostředky.

Co se týče obecných překážek v digitalizaci, nejčastěji byl skloňován malý počet úvazků určených pro provádění digitalizace (18 účastníků z 22), dále finance (16) a drahé technologie (14), překážku také představuje nedostatek kvalifikovaných odborníků (13). Na druhou stranu, nedostatečně z katalogizovaný fond nepředstavuje problém pro polovinu účastníků.

Dle výsledků dotazníku se zdá, že metodická podpora je pro účastníky dostatečná. Samy instituce mají metodicky řešenou digitalizaci (13 účastníků z 22), nastavené procesy (15), a většina institucí proto nepracuje čistě živelně (uvedli 2 účastníci). Metodické podpory se účastníkům dostává ze strany vedení instituce (8 účastníků z 22), ze strany dalších knihoven (11), nebo jsou využívány standardy pro program VISK 7 (10). Při digitalizaci je rovněž důležité znát aktuální standardy, z 38 dotázaných účastníků jich 16 sleduje aktuální vývoj standardu NDK, 2 účastníci vývoj Proarcu, 18 účastníků se zajímá o vývoj Krameria.

Kromě samotné digitalizace se účastníci rovněž snaží získávat elektronické publikace (celkem 7 z 38 institucí), popřípadě spolupracují s dodavatelem elektronických publikací (4).

U volitelné otázky, zda mají účastníci nějaký námět pro zlepšení digitalizace, se objevily odpovědi: vytvořit společný postup pro digitalizaci regionálních periodik mezi archivy, muzei a krajskými digitalizačními jednotkami; jednotné zpřístupnění digitálních dat v rámci digitálních knihoven za účelem fyzické ochrany knihovních fondů; pravidelné semináře k digitalizaci zajišťující průběžnou informovanost o změnách a novinkách.

Výsledky

- Nejčastějším typem dokumentů vybíraných na digitalizaci jsou monografie, specializované vzácné sbírky, periodika, staré tisky, fotografie, mapy, grafiky, kroniky a rukopisy. Jedná se tedy buď o nejběžněji digitalizované typy dokumentů (platí pro monografie a periodika), nebo o dokumenty, které mají tyto specializované instituce ve svých fondech
- Z 22 digitalizujících institucí má přibližně polovina své vlastní pracoviště, větší počet účastníků digitalizuje pomocí externí služby
- Větší polovina účastníků hlásí dokumenty do Registru digitalizace
- Nejčastěji jsou digitální data zpřístupněna v digitální knihovně Kramerius
- Větší polovina účastníků svá data archivuje (nejčastěji se data ukládají na HDD disky, pásky, centrální datové úložiště, lokálně na počítačích, ve většině případů je to kombinace těchto způsobů uložení)
- Účastníci jsou závislí na provozních prostředcích instituce, ve větší míře se také používají dotační programy VISK nebo zdroje MŠMT, MK
- Muzea se nejvíce potýkají s komplikacemi ve formě nedostatečných financí, malého počtu úvazků a kvalifikovaných odborníků, případně drahých technologií, komplikací až tolik nevidí v nez katalogizovaném fondu. Archivy mají největší problém s nedostatečným počtem zaměstnanců, technikou a nedostatečně z katalogizovaným fondem.
- Digitalizovaná data jsou propagována především pomocí webových stránek nebo sociálních sítí institucí. V rámci propagace se v budoucnu účastníci chtějí zaměřit na tvorbu kolekcí, interaktivních on-line databází nebo on-line výstav
- Více než polovina účastníků má vytvořenou metodiku pro digitalizaci a rovněž mají nastavené procesy
- Sběr dat potvrdil, že ze strany muzeí, archivů a galerií je zájem o spolupráci při digitalizaci, především týkající se participace na projektech krajské digitalizace. V některých krajích již tato spolupráce několik let probíhá (došlo k uzavření smlouvy o spolupráci, přičemž krajská knihovna si z fondu archivů, muzeí nebo galerií vypůjčuje svazky na digitalizaci). Výhodou je, že tyto typy knihoven znají své fondy a mají vytvořené ucelené sbírky, které jsou pro jejich kraj nebo zaměření důležité a uživatelsky zajímavé
- Digitalizace v archivech je specifická tím, že oproti muzeím a galeriím disponuje většina archivů, které se do dotazníku zapojily, vlastním digitalizačním pracovištěm, na kterém se však knihovní fondy nedigitalizují

Možnosti řešení

- ✓ Zvýšit povědomí o využívání veřejných prostředků na oblast ochrany a správy dat (využívání veřejných programů VISK 6,7, případně Knihovna 21)
- ✓ Zvýšit povědomí o procesu digitalizace – především postprocesing dat a archivace dat, aby nedocházelo ke ztrátám dat
- ✓ Zvýšit možnost spolupráce mezi archivy, muzei, galeriemi a krajskými digitalizačními jednotkami v těch krajích, kde ještě nebyla navázána trvalá spolupráce

- ✓ Propojení krajských koordinátorů knihovní sekce Asociace muzeí a galerií a krajských knihoven za účelem společného postupu v oblasti digitalizace (výpůjčky fyzických svazků apod.).